

HRVATSKI PLANINAR

ISSN 0354-0650

GODIŠTE **113**

ČASOPIS HRVATSKOGA
PLANINARSKOG SAVEZA
izlazi od 1898. godine

7-8

SRPANJ
KOLOVOZ
2021

HRVATSKI PLANINAR

ČASOPIS HRVATSKOGA PLANINARSKOG SAVEZA

»Hrvatski planinar« časopis je Hrvatskoga planinarskog saveza. Prvi je broj izašao 1. lipnja 1898. Od 1910. do 1913. tiskao se kao podlistak naziva »Planinarski list« u časopisu »Vijenac«. Od 1915. do 1921. i od 1945. do 1948. časopis nije izlazio, a od 1949. do 1991. godine izlazio je pod imenom »Naše planine«. Časopis izlazi u jedanaest brojeva godišnje (za srpanj i kolovoz kao dvobroj).

Nakladnik

Hrvatski planinarski savez
Kozarčeva 22, 10000 Zagreb
www.hps.hr
OIB 77156514497

Pretplata i informacije

Ured HPS-a
tel. 01/48-23-624
tel. 01/48-24-142
uredhps@hps.hr

Uredništvo

Adresa elektroničke pošte
za zaprimanje članaka,
vijesti i ilustracija:
hrvatski.planinar@hps.hr

Tisak

Kerschhoffset d.o.o.
Ježdovec

ISSN 0354-0650

Glavni i odgovorni urednik

Alan Čaplar
alan.caplar@hps.hr

Urednički odbor

Darko Berljak
Vlado Božić
Goran Gabrić
prof. dr. Darko Grundler
Ivan Hapač
Faruk Islamović
Krunoslav Milas
Radovan Milčić
prof. dr. Željko Poljak
Robert Smolec
Damir Šantek
Klara Jasna Žagar

Lektura i korektura

Željko Poljak
Robert Smolec
Radovan Milčić
Goran Gabrić

Bibliografija

Stari brojevi časopisa u PDF formatu i bibliografski pretraživač sadržaja svih dosad izdanih brojeva dostupni su na web stranici HPS-a www.hps.hr

Suradnja u časopisu

Časopis objavljuje sve vrste članaka i vijesti zanimljivih za planinare. Prednost imaju prilozi sa zanimljivim temama koji su popraćeni boljim izborom ilustracija. Slike se mogu slati elektroničkom poštom ili putem web-servisa za velike datoteke. Slike treba slati u originalnoj veličini (bez smanjivanja), ne unutar Word dokumenata. Uredništvo zadržava pravo redakture, lekture i korekture tekstova. Stavovi i mišljenja suradnika iznesena u časopisu nisu nužno stajališta Hrvatskoga planinarskog saveza.

Pretplata

Godišnja pretplata za Hrvatsku

iznosi **150 kuna**. Pretplata se uplaćuje na žiro-račun Hrvatskoga planinarskog saveza HR4123600001101495742, pri čemu na uplatnici ili u obrascu za plaćanje putem interneta, u rubrici »Poziv na broj«, treba biti upisan Vaš pretplatnički broj.

Godišnja pretplata za inozemstvo

iznosi 35 eura, a uplaćuje se na račun BIC ZABA-HR2X 25731-3253236, također uz poziv na pretplatnički broj.

Cijena pojedinačnog primjerka je 15 kuna (+ poštarina).

Vaš pretplatnički broj otisnut je uz Vašu adresu na listiću za slanje časopisa. Nakon uplate i evidentiranja u HPS-u, na tom listiću možete vidjeti naznaku o obavljenoj uplati.

Kako se pretplatiti

Zainteresirani za pretplatu na časopis trebaju se telefonom, elektroničkom poštom ili putem web obrasca javiti u Ured Hrvatskoga planinarskog saveza (uredhps@hps.hr, 01/48-23-624, 01/48-24-142).

Časopis se distribuira poštom, na osobnu adresu pretplatnika.

Godišnja pretplata se odnosi na kalendarsku godinu, pa novi pretplatnik nakon uplate dobiva sve brojeve tiskane u tekućoj godini. Pretplata se automatski produžuje na sljedeću godinu, do opoziva. S prvim se brojem u novoj godini pretplatnicima fizičkim osobama šalje uplatnica za pretplatu, a pretplatnicima pravnim osobama računi.

316 50 godina od Prve hrvatske alpinističke ekspedicije Grenland '71

320 Durmitor, jedinstven i neponovljiv

335 Baranjska planinarska obilaznica

344 Midžor – crveno-bijela bajka

Sadržaj

Članci

316 50 godina od Prve hrvatske alpinističke ekspedicije Grenland '71

320 Durmitor, jedinstven i neponovljiv

Vlado Vujisić

330 Kamešnica!

Branko Bašić

335 Baranjska planinarska obilaznica

Krešimir Čandrić

341 Uskrs na Bilogori

Klara Jasna Žagar

344 Midžor – crveno-bijela bajka

Robert Smolec

348 Hrovito vrijeme podno Grossglocknera

Zvonko Trdić

352 Planinarska gastronomska prisjećanja

Vanja Radovanović

Rubrike

356 Planinarska faleristika: Značke Zagorskog planinarskog puta

358 In memoriam: Miodrag Mijo Kovačević (1933 – 2021)

358 Nova izdanja: Zehrudin Isaković: Planine Bosne i Hercegovine

Tema broja

50 godina od Prve hrvatske alpinističke ekspedicije Grenland '71

Naslovnica

Planine Grenlanda, foto: Darko Berljak

359 **Vijesti:** U Đurđevcu održani Dani hrvatskih planinara, Svečano predstavljena monografija HPD-a Bršljan-Jankovac povodom 125. obljetnice osječkog planinarstva, Pohod Podunavskim pješačkim putem Aljmaš – Erdut, Skupština Europske unije planinarskih asocijacija, Dodijeljeno 5000. priznanje Hrvatske planinarske obilaznice, Poziv na javnu raspravu o nacrtu Deklaracije o zaštiti i očuvanju hrvatskih planina

50 godina od Prve hrvatske alpinističke ekspedicije Grenland '71

Sudionici
ekspedicije, u
Logoru 1, ispod
Ingolsfelda:
Slijeva: Hrvoje
Lukatela, Branko
Šeparović, Jerko
Kirigin, Nenad
Čulić, Vladimir
Mesarić, Marijan
Čepelak i Dolfi
Rotovnik

Zahvaljujući generaciji vrlo sposobnih penjača i zbog još nekih dodatnih čimbenika, početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća ispunili su se uvjeti za organiziranje prve hrvatske alpinističke ekspedicije. Ekspediciji su prethodili brojni pojedinačni alpinistički usponi kao i sudjelovanje hrvatskih alpinista u nekoliko saveznih ekspedicija koje je organizirao PSJ. Za cilj Prve hrvatske alpinističke ekspedicije odabrano je područje Ingolsfelda na Grenlandu, na poticaj člana PDS-a

Uspón na Ingolsfeld izveden je najvećim dijelom po sjeveroistočnom grebenu, s desne strane vrha, pa je taj prozvan »Hrvatski greben«

Uspon na vrh A. Klasinc u blizini Ingolsfjelda

Velebit Dolfija Rotovnika koji je 1968. kao član ekspedicije Danskog planinarskog kluba upoznao stijene Grenlanda i u njima izveo pet uspona, a jednom od vrhova dao ime Velebittsfeld.

Prva hrvatska alpinistička ekspedicija Grenland '71 izvedena je od 7. srpnja do 15. kolovoza 1971., prije točno 50 godina. Vođa ekspedicije bio je Jerko Kirigin, a članovi Dolfi Rotovnik iz Kopenhagena, Nenad Čulić iz Splita te Marijan Čepelak, Hrvoje Lukatela, Vladimir Mesarić i Branko Šeparović iz Zagreba. U području Ingolsfjelda hrvatski su alpinisti ispenjali niz vrlo teških smjerova, među kojima je posebno značajan prvenstveni uspon na Ingolsfjeld, koji su 18. srpnja 1971. izveli Nenad Čulić i Marijan Čepelak. Budući da je Ingolsfjeld jedna od najatraktivnijih i penjački najzahtjevnijih planina na istočnoj, teže pristupačnoj obali Grenlanda, taj je prvenstveni uspon bio vrlo zapažen te je ušao u anale svjetskog alpinizma. U području Ingolsfjelda izveden je najvećim dijelom po sjeveroistočnom grebenu planine, pa je taj nakon

U logoru 2

Priječenje strme sjeverne padine. odmah ispod grebena

Kangertittivatsiaq,
fjord na istočnoj
obali Grenlanda,
područje
djelovanja
HAEG '71

uspješnog uspona prozvan »Hrvatski greben«.

HAEG-71 je bila prva uspješna ekspedicija hrvatskih alpinista u vele- gorja svijeta s ciljem koji je već otprije bio znani izazov penjačima iz mnogo

bogatijih sredina, a u kojima je u to vrijeme već postojalo bogato iskustvo u toj vrsti poduhvata. Odlična organiza- cija, skromnost u potrebama i iskreno zajedništvo u cilju i izvedbi, kao i sreća s vremenskim prilikama osigurali su ovoj

Nenad Čulić na
vrhu Infolsfjelda
18. srpnja 1971.

Prelazak preko ledenjačke pukotine

Na grebenu nazvanom Žohar, prema nadimku alpinista Dragutina Belačića

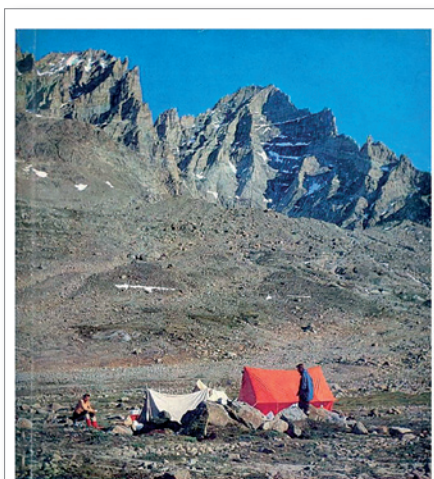
ekspediciji uspjeh tamo gdje je drugima dotada opetovano izmicao. Ekspedicija je dala snažan zamah razvoju hrvatskog alpinizma, pa su u godinama koje su slijedile hrvatski alpinisti uspješno izveli niz zapaženih uspona u svim velegorjima svijeta. Hrvatski alpinisti i kasnije su više puta poduzimali uspone na Grenlandu. Dolfi Rotovnik bio je i vođa više danskih alpinističkih ekspedicija 70-ih godina 20. stoljeća, a 1996. u stijeni Igdlorssuit havn towera Boris Čujić, Darko Dular i Vladimir Paušić ispenjali su smjer Ujarak, s ocjenom VII big wall ljestvice.

Originalni ekspedicijski izvještaj Hrvatske alpinističke ekspedicije Grenland '71 tiskan je 1972. kao prilog časopisa Naše planine (Hrvatski planinar) i ujedno kao zasebna brošura. U izvješću su detaljno dokumentirane pripreme, organizacijski izazovi, usponi

Vođa ekspedicije Jerko Kirigin, u pozadini Ingolsfjeld

i rezultati ekspedicije, sa sažetkom na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku. Izvještaj je digitaliziran i dostupan je na web stranici HPS-a. Vrijedi ga pročitati ne samo kao autentično svjedočanstvo o prvoj hrvatskoj alpinističkoj ekspediciji nego i kao kvalitetan prikaz jedne uzorno organizirane i izvedene planinarske akcije koja je dala poticaj razvoju hrvatskog alpinizma i otvorila vrata za sjajne podvige naših alpinista u sljedećim godinama i desetljećima.

Ekspedicijski izvještaj Hrvatske alpinističke ekspedicije Grenland '71

**hrvatska
alpinistička
ekspedicija
GRONLAND 71**

Durmitor, jedinствен i neponovljiv

Vlado Vujisić, Beograd

*Među planinskim divovima južnoslavenskih zemalja,
najmoćniji i najveličanstveniji je Durmitor.*

Kurt Hassert, njemački geograf

Na sjeveru Crne Gore, između duboko usječenih kanjona rijeka Tare i Pive, uzdiže se gorostasni planinski masiv Durmitora. Durmitor je najljepša i najpoznatija planina Crne Gore i jedna od najdojmljivijih u cijelom Dinarskom gorju. Nalazi se u zaleđu Crnogorskog primorja i predstavlja granicu klimatskih utjecaja primorja i kontinentalnog zaleđa. Poslije Prokletija, Durmitor je i najviša planina Dinarskoga gorja. Morfološki je najzanimljivija planinska cjelina u Dinaridima.

Durmitor je nacionalni ponos Crne Gore i Crnogoraca. Kad se god spomene Crna Gora i pomisli na njene visoke planine, prva je pomisao visoki Durmitor. Bogatstvom i raznovrsnošću prirodnih ljepota, Durmitor je jedinstvena mješavina pejzaža.

Malo je riječi kojima ga se može opisati. Uvijek kada ga ugledam, razmišljam o tome na koji planinski masiv nalikuje, na Alpe ili na prekrasne Stjenovite planine (Rocky Mountains) u nacionalnom parku Banff u Alberti, u Kanadi,

Refleksija vrhova Durmitora u Crnom jezeru

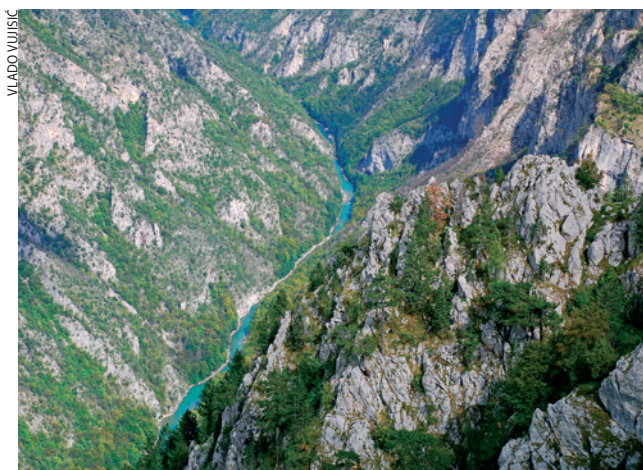

na čija me smaragdna jezera okružena gustim četinarskim šumama uvijek podsjeća prelijepo Crno jezero. Neki pejzaži na Durmitoru, poput zatalasane travnate visoravni Jezerske površi i masiva Šljemena, promatrani preko Vražjeg jezera, podsjećaju me na slikovite planinske panorame dalekog Tibeta i Mongolije, dok me dojmljiva dubina veličanstvenoga kanjona Tare, promatrana s Čurevca i ostalih vidikovaca iznad kanjona, uvijek podsjeti na kolosalni kanjon Colorada. Kad god uđem u srce Durmitora, njegov najljepši i najskrovitiji kutak, u božanstvenu dolinu Škrčkih jezera, i kada sa zapadne obale Velikoga Škrčkog jezera ugledam stijene dojmljivih Soha, najviših vrhova Durmitora – Bobotova kuka, Bezimenog vrha i Đevoyke, koji se ogledaju u prekrasnoj smaragdnoj vodi jezera – shvaćam da tako rijetku ljepotu nisam vidio ni u Alpama. Sve te raznovrsne ljepote nalaze se na razmjerno malom prostoru, u Nacionalnom parku Durmitor.

Durmitor je jedan, jedinstven i neponovljiv. To je mjesto koje je Bog blagoslovio objema svojim rukama, prosuivši na nj obilje blagoslova

i stvorivši neizmjereno bogatstvo raznovrsnih i neopisivih prirodnih ljepota.

Planinski masiv Durmitora prostire se smjerom sjeverozapad – jugoistok i obuhvaća prostor dugačak 30, a širok 15 kilometara. Na njemu je više od 120 vrhova viših od 1700 m, a čak ih 50 premašuje 2000 metara. Ukupno 30 vrhova premašuje i visinu od 2200 m. Najviši vrhovi

Kanjon Tare s vidikovca Čurevca

VLADO VUJIĆ

Vertikalni stjenoviti prutovi Prutaša po kojima nosi ime

Durmitora nalaze se u krugu od 5 do 6 km od najvišega vrha Bobotov kuka (2523 m).

Uz Bobotov kuk, najpoznatiji i najatraktivniji vrhovi Durmitora jesu Bezimeni vrh (2487 m), Šljeme (2455 m), Đevojka (2440 m), Bandijerna (2409 m), Minin Bogaz (2387 m), Savin kuk (2313 m), Prutaš (2309 m), Terzin Bogaz (2303 m), Međed (2287 m), s izazovnim, dugačkim grebenom između Velikoga i Malog Međeda, Rbatina (2401 m), Šareni pasovi

(2248 m), Sedlena greda (2227 m) i Crvena greda (2175 m). Durmitor okružuju pet kanjona i tri riječne doline – kanjoni Tare, Pive, Sušice, Nevidija i Drage, te riječne doline Grabovice, Bukovice i Žabljačke rijeke. Od dolina se izdvajaju Velika Karlica, Lokvice, Ališnica, Pošćenska dolina, Dobri do, Todorov do, Međedi do, a naročito dolina Škrčkih jezera – Škrka, najljepša i najslikovitija dolina na Durmitoru.

Durmitor (u širem smislu) obuhvaća područje između Tare na sjeveru, Pive (Bukovice, Pridvorice, Komarnice i Pivskog jezera) na zapadu, jugu i dijelom na istoku te podnožja Sinjajevine na istoku. Odlikuje ga velika vertikalna i horizontalna razvedenost. Područje Durmitora nagnuto je od jugoistoka ka sjeverozapadu i od sjeveroistoka ka jugozapadu. Najniža mu je točka kod sastavaka Pive i Tare u Ščepan Polju – 433 m, a najviša Bobotov kuk – 2523 m, pa visinska razlika od najniže do najviše točke Durmitora iznosi čak 2090 m.

U središtu toga područja izdiže se velik masiv kupastog oblika, s najvišim vrhovima. Na sjeveru se njegov vrh Štuoc strmo sunovraćuje u dubine kanjona Tare, a na jugu izdvojene planine

Zupci i Bobotov Kuk sa uspona na Trojni prijevoz

VLADO VUJIĆ

Ivica i Treskavac padaju u kanjon Bukovice, tj. Komarnice. Na istoku i zapadu Durmitor se naslanja na dijelove tarsko-jezerske (Jezera i područje sela Male Crne Gore) i drobnjačkopivske visoravni (Drobnjak i Pivska planina). Na jugoistoku se preko Jezerske visoravni spaja sa Sinjajevinom.

Dojmljivosti Durmitora pridonosi činjenica da on izrasta iz široke visoravni Jezera i Pivske planine. Veličanstvenost Durmitora naglašavaju i duboki kanjoni Tare i Pive, koji ga okružuju gotovo sa svih strana.

Posebnoj ljepoti i atraktivnosti Durmitora pečat daje dvadesetak lijepih gorskih jezera i lokvi u dolovima i dolinama između vrhova. Dva se posebno ističu ljepotom: to su Crno jezero ispod Međeda i Savina kuka te Veliko Škrčko jezero u dolini Škrke, podno južnih litica Bobotova kuka i Bezimenog vrha.

Nacionalni park Durmitor

Nacionalni park Durmitor najljepši je nacionalni park u Crnoj Gori, a i jedan od najljepših i najraznovrsnijih u Europi, pa i šire. Obiluje prirodnim

rijetkostima i izvanrednim ljepotama, a prostor se odlikuje očuvanom izvornom prirodom. Površina Nacionalnog parka iznosi oko 39.000 ha.

Durmitor je odlukom Narodne skupštine SR Crne Gore 1952. proglašen nacionalnim parkom (šume Durmitora još su 1950. bile proglašene nacionalnim parkom), a 1980. uključen je u UNESCO-ov popis svjetske baštine. Kanjon rijeke

Ferata Durmitor u stijeni Uvite grede

Tare, kao dio NP-a Durmitor, upisan je 1977. u UNESCO-ov program »Čovjek i biosfera« kao iznimna geomorfološka i ekološka cjelina.

Durmitor je oduvijek privlačio ljude željne planinarskih podviga. Prvi dokumentirani uspon na Bobotov kuk izveo je 1883. čuveni austrijski kartograf Oscar Baumann. Nekoliko godina poslije Durmitor je pohodio crnogorski učitelj Jovan Laušević i o svojem usponu u predjelu Bobotova kuka ostavio 1888. zapis u »Glasu Crnogorca«. Taj se uspon smatra začetkom planinarstva u Crnoj Gori. Prve fotografije Durmitora objavio je Kurt Hassert, a hrvatski akademik Branimir Gušić sa suprugom Marijanom i snimateljem Karlom Koranekom još je davne 1930. snimio prvi film o Durmitoru. Branislav Cerović, zajedno s Gušićem, objavio je 1938. prvi planinarski vodič »Durmitor: turistički vođ«. Nakon Drugoga svjetskog rata objavio je više izdanja planinarskih vodiča Durmitorom i kanjonom Tare, od kojih posljednje 1991. godine. Postavio je 1936. prve markacije na Durmitoru, a 40 godina poslije, 1976., ponovno je markirao Durmitor, obnovivši stare markacije, obilježivši nove smjereve i izradivši planinarsku kartu Durmitora. Cerović je najviše pridonio razvoju planinarstva

na Durmitoru, omogućivši time da NP Durmitor i grad Žabljak postanu sve poznatija i atraktivnija planinarska i turistička mjesta. Stoga se smatra ocem planinarstva na Durmitoru. Planinarski savez Crne Gore predložio je općini Žabljak podizanje spomenika Ceroviću na središnjem trgu u Žabljaku ili na obali Crnog jezera.

Bobotov kuk (2523 m)

Bobotov kuk najviši je vrh Durmitora. Zajedno s Bezimenim vrhom (2487 m) i Đevojkom (Soa, 2440 m) čini najvišu i najdojmljiviju stijenu na Durmitoru, zvanu Soa Nebeska. Visinom od 800 metara ona dominira iznad doline Škrčkih jezera. Bobotov kuk dobio je ime po plemenu Bobota, koje je u njegovoj blizini čuvalo stoku. Vrh se prije zvao Ćirova pećina. Od Đevojke ga razdvaja Škrčki pogled (2420 m), prijevoj s kojeg se pruža vidik na 800 metara duboku dolinu Škrčkih jezera, a od Lučinog vrha dijeli ga prijevoj Velika previja (2351 m), na kome se susreću markirane staze sjevernih i južnih pristupa na Bobotov kuk.

Budući da se ističe visinom i oblikom, Bobotov kuk lako se zapazi s vrhova gotovo svih najviših planina u Crnoj Gori. Najljepše su njegova južna strana gledana sa Škrčkog ždrijela i

Pogled s Planince na Bezimeni vrh, Bobotov kuk i Đevojku

Šarenih pasova, sjeveroistočna strana promatrana s Lučinog vrha, sjeverna strana kojoj se prilazi iz Valovitog dola i jugoistočna strana gledana s Trojnog prijevoja (2245 m).

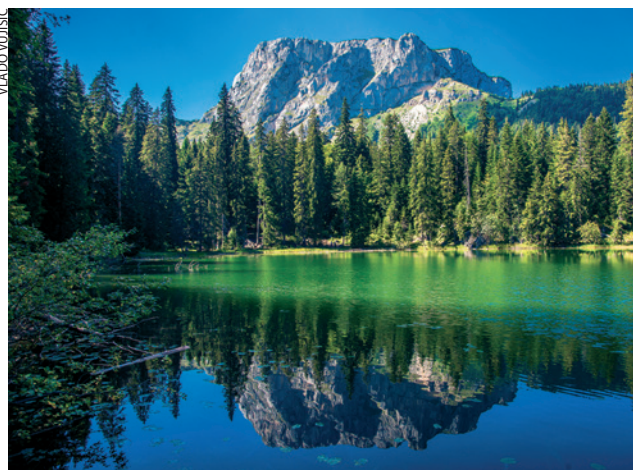
Na Bobotov kuk markirana su četiri pristupa – dva sjeverna, iz Žabljaka i dva južna, sa Sedla i iz Dobrog dola. Oba sjeverna markirana su cijelom svojom trasom, kao uostalom i svi južni pristupi (sa Sedla, iz Dobrog dola preko Ordenog dola i Mliječnog dola, i iz Škrke preko Samara i Zelenog vira). Ostali pravci dijelom su nemarkirani ili na njima postoji stara, slabije vidljiva i izbljedjela markacija, koja nije obnovljena (pristupi kroz Vjetrena brda). Kraće nemarkirane dionice (preko Trojnog prijevoja i Velike Struge) na tim smjerovima prohodne su i jednostavne za orijentaciju.

Gorske oči Durmitora

Durmitor izdvajaju od ostalih planina njegova brojna, slikovita jezera, poznata i kao »gorske oči«. Najpoznatija su Crno jezero i Veliko Škrčko jezero, i zaštitni su znak autentične i prepoznatljive ljepote Durmitora. Durmitor ne bi bio ono

što jest bez svojih prelijepih jezera. U njima se ogledaju njegovi visoki i impresivni vrhovi. Neka su jezera okružena crnogoričnim šumama, druga listopadnim, neka okružuju travnate visoravni, dok se ostala nalaze pod strmim siparima stjenovitih vrhova koji ih okružuju.

Durmitorska su jezera ledenjačkog podrijetla.

Odsjaj Crvene Grede u Zminjem jezeru

Crno jezero i Durmitor

Crno jezero

Svaki posjetitelj Durmitora, za svoga prvog posjeta toj planini, s uzbuđenjem i ushićenjem prvo krene na čuveno Crno jezero, najljepše gorsko jezero na Durmitoru, a i šire. To je biser neopisive, tirkizne i smaragdozelene boje, sa svih strana okružen gustom šumom, a s južne i jugozapadne strane natkriljen visokim stjenovitim vrhovima, gorostasnim Međedom (2287 m) i Savinim kukom (2313 m). Taj je nesvakidašnji dragulj prirode najpoznatiji zaštitni znak nacionalnog parka.

Pejzaž Crnog jezera ne sliči gorskim jezerima u Alpama, nego podsjeća na veličanstvena kanadska jezera u NP-u Banff u državi Alberti. Gledano iz ptičje perspektive, s vrha Malog Međeda (2223 m), Crno jezero ima oblik osmice, koju čine veće, sjeveroistočno, Veliko jezero i manje, jugozapadno, Malo jezero. Međusobno su povezana vodenim prolazom zvanim Osredak. Veliko je dugačko 855 m, široko 615 m i duboko 24,5 m,

a Malo je dugačko 605 m, široko 400 m i duboko 49,1 m. Prozirnost vode u Velikom jezeru je 9 m, a u Malom 12 m. Tijekom ljeta, temperatura je površinskog sloja vode oko 18 stupnjeva, dok se za sunčanih dana temperatura vode u plitkom sjevernom priobalju penje i više od 24 stupnja.

Crno jezero dobiva vodu iz Mlinskog potoka (dug je 2,3 km), otoke Zminjeg jezera, iz toka periodičnog izvora Točka (dugog 850 m), a najviše iz jakog vrela Čeline podno Međeda. Voda iz Velikog jezera gubi se poniranjem Žabljačke rijeke prije Žabljaka i njenim ulivanjem u Bijelim vrelima na desnoj dolinskoj strani kanjona rijeke Tare, na nadmorskoj visini od 590 m. Malo jezero gubi vodu poniranjem i pojavljivanjem u Dubrovskim vrelima, u srednjem toku rijeke Komarnice, na nadmorskoj visini od 675 m. Do Crnog jezera stiže se asfaltnom cestom iz Žabljaka (tri kilometra). Najbolji je način da se upozna ljepota Crnog jezera pješačka kružna tura oko njega (sat i pol).

Škrka – dolina Škrčkih jezera

Malo posjetitelja Durmitora zaviri u njegovo srce, njegov najljepši kutak – dolinu Škrčkih jezera. Od svih dolina u Durmitoru, Škrka je najljepša. U njoj se kriju dva durmitorska dragulja – Veliko (1686 m) i Malo Škrčko jezero (1711 m). Dolina se prostire u smjeru istok-zapad, na visini od oko 1700 m, duga je 2,5 km, široka od 500 do 1200 m. Okružuju je vrhovi Planinica (2330 m), Bezimeni vrh (2487 m), Bobotov kuk (2523 m) i Đevojka (2440 m) sa sjeverne, Gruda (2302 m) i Prutaš (2393 m) s južne i Šareni pasovi (2248 m) s istočne strane. U trima kaskadama blago se spušta ka zapadu, prema izvoru Sušice, preko strme padine Skakala, pored istoimenih slapova. U gornjem, istočnom dijelu, dno doline pokriveno je stjenovitim siparima i velikim kamenim blokovima koji su se skotrljali niza strme strane obližnjih vrhova. Na zaravni između jezera nalazi se planinarski dom Škrka (1723 m), s izvorom vode, gdje je moguće prenoćiti ili logorovati.

U dolinu Škrke stiže se iz Dobrog dola preko Škrčkog ždrijela i s Prutaša, iz Mliječnog dola preko prevoja Samara, iz kanjona Sušice pored Skakala, iz sela Crne Gore preko Sirove gore i niz Botun, od Todorovog dola preko Crvenog pasa, kao i od Gornje Ališnice kroz Međeđi do ili spustom s Planinice.

Dolina Škrčkih jezera

VLADO VUJISIĆ

Rafting na Tari

Kanjon Tare

Tara je sa 158 km najduža rijeka u Crnoj Gori i jedna od najljepših i najizazovnijih u Europi. Veličanstven kanjon Tare čini NP Durmitor autentičnim i posebnim. Taj velebnik kanjon, dug oko 80 km i dubok više od 1300 m, drugi je najdublji kanjon na svijetu, odmah nakon čuvenog Colorada; najdublji je kanjon u Europi i jedan od najljepših u svijetu. Vertikalno je usječen između visokih planina i predstavlja jednu od najdubljih riječnom erozijom nastalih provalija na svijetu.

Durmitor i kanjon Tare međusobno se dopunjuju: Durmitor, svojom visinom ističe dubinu

VLADO VUJISIĆ

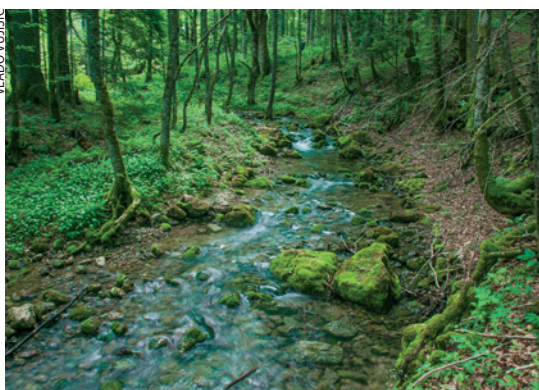
kanjona Tare, a kanjon Tare svojom dubinom visinu Durmitora. Zajedno, kao maestralno čudo majke prirode, čine nerazdvojnu cjelinu.

Kanjon Tare počinje na području mojkovačke općine, gdje se Bistrica ulijeva u Taru, odnosno od Kaludre. Razmak između strana kanjona pri vrhu, u tjesnacima je od 1 do 2 km, u proširenjima od 4 do 6 km, a pri dnu od nekoliko metara kod Đavoljih lazi i Lazina kamena, do nekoliko stotina metara. Tara u kanjonu ima

razmjerno velik pad. Kod Crnih pada protječe na 726 m, a na kraju svoga toka na Šćepan Polju na 433 m, dakle, od početka kanjona do njegova kraja spušta se gotovo 300 metara. Upravo na Šćepan Polju Tara se sastaje s Pivom tvoreći rijeku Drinu. Prosječan je pad toka rijeke Tare 4,5 metra na kilometar.

Tara dobiva vodu s planinskog područja Crne Gore, a dijelom i istočne Bosne i Hercegovine. Površina njenog sliva je 1900 km². Tarom protječe

VLADO VUJISIĆ

Rječica Sušica teče kroz šumu

VLADO VUJISIĆ

Kanjon Tare s vidikovca Brojila

razmjerno velika količina vode – godišnje oko 2,5 milijardi kubnih metara. Srednja godišnja temperatura rijeke Tare je 7,8 °C, izrazito visoka je 15 °C, a niska 0,6 °C.

Sve opisano upućuje na zaključak da je Durmitor uistinu jedinstvena planina. Iskoristite priliku, možda već ovoga ljeta, da je posjetite i uživate uživo u njezinoj jedinstvenoj ljepoti!

Vodič po Durmitoru

Autor ovoga članka i svih fotografija Vlado Vujisić živio je godinama u Zagrebu i nastupao kao košarkaš KK-a Cibona. Kao planinar i zaljubljenik u Durmitor, pripremio je i početkom ove godine objavio dojmljiv planinarski vodič »Durmitor – Nacionalni park«. To je dosad najsveobuhvatniji i zasigurno najljepši planinarski vodič o Durmitoru, kojim se dostojno nastavlja veliko životno djelo Branislava Cerovića, oca durmitorskog planinarstva. Knjiga sadrži obilje podataka o cijeloj planini i njezinim posebnostima, atraktivne fotografije i opise planinarskih staza na 40 durmitorskih vrhova. Kao što je to u svojoj recenziji napisao prof. dr. Đorđe Pavlović, Vujisićev će vodič kroz Nacionalni park Durmitor biti temelj, vodilja i inspiracija za sva buduća djela posvećena Durmitoru.

Knjiga »Durmitor – Nacionalni park« može se nabaviti u Hrvatskoj (u Zagrebu i Splitu), Sloveniji (u Ljubljani i Mariboru), BiH, Srbiji i Crnoj Gori, uz kontakt telefonom +381 66 300 770 ili e-mailom: vujisicvlado@gmail.com. Podaci o Durmitoru i knjizi mogu se također pronaći na stranici www.durmitornacionalnypark.com.

Kamešnica!

Uz pedesetu obljetnicu članstva u planinarskom društvu

Branko Bašić, Kastav

Ove se godine navršava 50. godina od mogea učlanjenja u planinarsko društvo. Nakon višegodišnjeg hodanja s klicima iz Tehničke škole, učlanio sam se 1971. u riječki PD Kamenjak.

Razmišljao sam dugo o tome gdje proslaviti tu planinarsku obljetnicu. Posljednjih smo godinu dana zaokupljeni problemima s koronavirusom i nije preporučljivo ili, bolje reći, komplicirano je otići na svjetske planine zvučnih imena. Nakon poduzetog razmišljanja odlučim se za Kamešnicu. Kad sam počeo skupljati pečate za Hrvatsku planinarsku obilaznicu, tu sam planinu ostavio među posljednjima. O njoj sam čuo uglavnom samo loše stvari: hladna, vjetrovita, nastradali planinari... Daleko je od mojih planinarskih ruta. Bogu iza leđa.

Nakon savjetovanja o stazama i terenu s planinarskim prijateljem iz tehničke škole Jadrankom

i planinarom Antom iz Sinja, Anja i ja odlučimo početkom proljeća pohoditi Glavaš, Kamešnicu i Konj. Budući da su planinarski domovi zatvoreni, Ivana nam za simboličnu cijenu iznajmljuje vrhunski opremljen apartman u središtu Sinja.

Rano ujutro krećemo iz Sinja autom prema Kamešnici. Iako imamo GPS, planinarsku kartu i kompas, najviše povjerenja imamo u metodu »seljaka pitaj«. Kad smo se približili planini, GPS je počeo kao papiga ponavljati: skrenite lijevo, skrenite lijevo... a na cesti nema nikakvoga priključnog puta ni desno ni lijevo. Isključujem ga. Dolazimo do kuće ispred koje sjedi domaćin. Kažem mu kamo želim ići, a on mi odgovara: Nizbrdo pa livo, ravno pa livo, uzbrdo pa livo... samo livo, samo livo... Zahvaljujem, a on me vojnički pozdravi.

Parkiram auto i po oblačnom i hladnom vremenu navlačimo goreteks jakne, kape

i rukavice te počinjemo hodati prema vrhu Glavaša. Pada sitna kiša.

Hodajući tako, razmišljam o pedeset godina planinarenja, o planinarskim uspjesima i neuspjesima. Pri kraju sam sa skupljanjem žigova Hrvatske planinarske obilaznice i Slovenske planinske poti. Prošao sam podnožjima mnogih svjetskih planina. Da, dobro sam napisao. Hodao sam podnožjem planina i vidio njihove vrhove. Kao mlad planinar, na ekspediciji, odnosno putovanju po Tibetu, imao sam nepritika s glavoboljom na visinama iznad 3300 metara, a iznad 5000 metara morao sam cijeli dan koristiti kisik. Nakon Tibeta, najviše na što sam se uspeo bio je Triglav. Zapravo, s jednom iznimkom. Skupina planinara planirala je uspon na vulkane u Ekvadoru. Iskusna riječka alpinistica nagovorila me je na putovanje tako što mi je dala male, zelene tablete bez naziva i uputu da ih pijem zajedno s Andolom 100 i uz obvezno žvakanje koke. Popeo sam se na visinu od 4800 metara i nisam imao glavobolje ni drugih poteškoća. Premda mi to nikada nije priznala, mislim da su male zelene tablete bile obični bomboni. Upalio je placebo efekt? Svaki put kada me planinar Bruno iz Zagreba obavijesti o planinarskom

putovanju, prvo mi je pitanje je li vrh viši od 3000 metara. Sve je ostalo sporedno. Patologija.

Dugo sam se bavio mišlju o uzgoju indijske konoplje u vrtu, koju bih žvakao i osvajao vrhove, ali policija, sud i zatvor u Rijeci na nekoliko su metara nadmorske visine i sigurno ne bi imali razumijevanja za moje visinske želje.

Kišica prelazi u kišu. Preko glave navlačimo kišne kabanice.

Planinario sam podnožjem i s malih visina vidio vrhove mnogih svjetskih planina: Mount Everest, Kanchenjunga (Indija), Mount Cook (Novi Zeland), Kilimanjaro, Ararat, Torres del Paine (Argentina, Čile). Vidio sam vulkane Kamčatke (Rusija) i mnoge neimenovane vrhove u Nepal, Tibetu, Sikkimu, Butanu... Putopisne reportaže objavljivao sam u pet hrvatskih časopisa (Novi list, Glas Istre, Hrvatski planinar...)

Nažalost, nisam poslušao alpinisticu koja mi je govorila da trebam, ako želim osvojiti visoke vrhove, svako jutro s ruksakom punim kamenja trčati Trsatskim stubama gore-dolje, a popodne razgovarati sa psihijatrom. Poslušao sam samo prvi dio, i to bez kamenja.

Kako se sve više penjemo, kiša jača i počinje puhati vjeter.

Pretprošle godine, dok mi je Stipe Božić pisao posvetu u svojoj knjizi »San o Everestu«, razgovaramo o počecima planinarenja. Imali smo istoga planinarskoga gurua, Riječanina prof. Stanka Gilića. Vrh Mount Everesta vidio sam triput, izdaleka. Najviši mi je uspon bio bazni logor u Tibetu.

I brzo prođe pedesetak godina.

Došli smo do prvoga grebena, planinarimo po otvorenome, gdje vjetar jako puše. Kabanice nam se pretvaraju u brodska jedra, pa ih skidamo. Kiša i dalje pada. U daljini vidimo velik križ, cilj svoga uspona.

Zašto putujete po svijetu i hodate po planinama, pitala me novinarka Radio Rijeke. Ne sjećam se točno odgovora, ali nisam naveo tisuće razloga što će ih svaki planinar ili ljubitelj prirode navesti, od fizičkoga i psihičkog zdravlja, rekreacije, druženja, upoznavanja novih krajeva, njihove povijesti i kulturnih spomenika, stjecanja čvrste volje i karaktera, do zabave, prijateljstva, uzajamnog pomaganja, djevojaka, provoda... Za uživanje u prekrasnim vidicima s vrha planina treba se namučiti, oznojiti i podnijeti određen napor. Mi vjernici na težim usponima molimo Očenaš i osjećamo svoju vjeru u Boga.

Iako sam rođen u Rijeci, na asfaltu i betonu, porodično sam odgajan – budući da nije bilo

auta ni novca – na hodaње. Hodaње po gradu, okolici, Istri. U osnovnoj školi učitelj Božo vodio nas je po okolnim planinama i usadio nam ljubav prema prirodi. Autobusom ili vlakom do točke »A«, a kući – hodajući. Otišli bismo na ples u Opatiju ili Viškovo, pojeli jutarnji burek i pješice se vraćali kući.

Napokon smo na vršnom grebenu. Ispred nas je vrh Glavaša s velikim križem. Vjetar puše snažno. Hodamo pogrbljeni, spuštenih glava, kako ne bismo udisali hladan zrak i kako bismo ostali stabilni na nogama. Nagao nalet vjetra baca nas na kamenje. Zadobili smo nekoliko modrica, a Anja je koljenom okrnula oštar kamen i raspalala hlače. Gledam lijevo i desno i zadovoljan sam jer se teren od grebena blago spušta pa ako nas vjetar i baci nekoliko metara, još smo uvijek na sigurnom. Ne možemo pasti u provaliju. Dižemo se, hodamo polako. Drveni križ postaje sve veći i njiše se na vjetru kao vrbova grana.

Ni sam ne znam koliko sam se puta smrzuvaao po »Grobničkim Alpama« i kod Davorića na Hahliću pio topli čaj. Ni na Velebitu mi nije bilo pretoplo. Gorski kotar da i ne spominjem. I koliko me je puta na stijenama i grebenima spasila Anja, koja je mnogo iskusnija planinarka od mene. Često planinarimo sa psom, koji bi nas trebao »braniti« od divljih životinja. Kad bismo

god sreli medvjeda, pas bi se sakrio iza mojih nogu, legao i spustio glavu među šape.

Dignuvši glavu, vidim križ na šezdesetak metara ispred sebe. Osmijehnem se, ali moj se osmijeh brzo zamrznuo kad nas je iznenađen vjetar ponovno bacio na kamenje. Ležimo potrbuške, grčevito se rukama držimo za kamenje i strahujemo da vjetar na nas ne sruši križ. Kiša nemilosrdno pada. Kroz rasparane hlače vidim otečeno Anjino koljeno. Sretna je okolnost što joj kiša vlaži koljeno, a kroz rasparane hlače puše hladan vjetar i hladi ga umjesto leda. Predlažem da se puzeći vratimo, ali Anja energično odbija obrazlažući kako se na Grossglockner popela u gorim vremenskim uvjetima. Zaboravlja važan podatak – da je tada imala dvadeset dvije godine. Ne čudim se što je Stipe po Kamešnici vježbao za uspone na Himalaju.

Kakva sam ja budala! Pedesetogodišnjicu proslavljam ležeći na grebenu, na vjetru, kiši, hladnoći, ispred križa koji se ljulja, a u zagrijanom apartmanu imamo velik francuski krevet i bocu vina.

Odjednom prestaje puhati vjetar i padati kiša. Iskoristimo »čudo od vremena« i brzo se

popnemo do vrha. Obrišem moker žig, utisnem ga u knjižice, slikamo se. Uobičajeno je na vrhu uživati u vidiku na sve strane svijeta, diviti se okolnim planinama i dalekim vrhovima, nazdraviti čašicom i nešto pojesti. Ništa od toga.

Žurno se spuštamo po grebenu. Odjednom smak svijeta. Orkanski vjetar i kiša koja prelazi u snijeg. Mečava. Hodamo pogrbljeno i ubrzano koliko se to može po skliskom terenu. Stanemo. »Planinarsko čulo« govori nam da smo skrenuli sa staze. Slažem se da svi puti vode u nizinu, gdje nam je auto, ali ovo su možda bili minirani tereni. Provjereni su i sigurni ako se hoda markiranim stazama.

Planinarska pravila i razum kažu da se treba vratiti do prve markirane točke i dalje po markiranom putu. Lakše je reći nego hodati. Uključim li GPS, ponavljat će: skrenite lijevo. U šali kažem: zovimo HGSS. Reći ćemo da smo Česi u zimskim japankama, zalutali na Kamešnici. Ne smijemo reći da smo dvoje iskusnih svjetskih planinara jer će nam odgovoriti da iskusni planinari po takvom vremenu ne idu na Kamešnicu. Na trenutak nismo sigurni na kojoj smo strani planine:

prema Livanjskom polju ili prema Koritima, gdje nam je auto. Samo livo, samo livo, odzvanja mi u ušima. Zaključujemo da smo na grebenu skrenuli lijevo i da smo na dobroj strani planine.

Uključujem GPS. Ne govori, ali pokazuje odstupanje od staze. Ne idemo kraćim putom prema stazi, već se vraćamo. Odahnemo ugleđavši crveni krug s bijelom točkom. Mećava i dalje divlja. Polagano, uz pomoć štapova, ruku i stražnjica, dođemo do auta. Na četverosatnom planinarenju nismo susreli nijedno živo biće. Pitam se zašto.

U Sinju parkiramo auto i pješačkom zonom hodamo prema apartmanu. Subota je navečer. Kiša ne pada. »Skockani« mladi dečki i djevojke sjede po kafićima u veselim razgovorima. Odjednom utihnu ugleđavši dvoje odraslih u prljavim skafanderima, rasparanih hlaća, u gojzericama, s ruksacima i štapovima. Želio sam stati, podignuti štapove i glasno reći, kao da sam pogodio sridu u alki, da slavim pedesetogodišnjicu planinarenja.

U nedjelju je svanuo lijep, sunčan dan. Kroz prozor gledamo Kamešnicu prekrivenu snijegom i obasjanu suncem. Idealno za planinarenje.

Nakon »filozofiranja«, odlučujemo se za uspon na Mali Maglaj. Na putu prema planinarskom domu, na proplanku, cesta se račva, a na putokazu piše: vamo – tamo. Od velike nam je pomoći. GPS pokazuje lijevo, ali ne govori. Boji se da ga ne isključim. U ovoj planini vrijedi zlatno pravilo: samo livo.

Od doma do vrha dva sata prekrasnog hoda po novonapadalom snijegu. Na vrhu je velik mramorni križ. Podigli su ga branitelji HV-a i HVO-a iz kninskoga, sinjskoga i livanjskog kraja u spomen na branitelje poginule u Domovinskom ratu. Mali Maglaj bio je važna vojna kota, s mnogim bunkerima.

Sunčani ponedjeljak iskoristili smo za uspon od planinarske kuće Orlove stine na vrh Svilaje. Na vrhu nema vjetra ni snijega i postavljen je mali drveni križ.

S vrha Svilaje gledamo bijelu, snježnu Kamešnicu i neosvojen najviši vrh Konj. Pomalo smo tužni jer se nismo popeli na nj, ali pedesetogodišnjica planinarenja nije samo jedan vikend, već cijela godina.

Najesen idemo na Konj!
Daj pet!

Baranjska planinarska obilaznica

Krešimir Čandrić, Osijek

Planinarsko društvo Zanatlija iz Osijeka slavi 50. obljetnicu. Slavljeničku godinu obilježila je pandemija pa nije bilo moguće ono što je planinarima bitno – druženje. Ipak, ono drugo – priliku za hodanje i boravak u prirodi – iskoristili smo maksimalno. Markacisti su imali pune ruke posla. Uspostavili smo čak tri planinarske obilaznice.

Planinarsku obilaznicu »Dr. Andrija Štampar« osmislio je naš član Zdravko Ećimović iz Brodskog Drenovca. Put vodi lijepim krajo-licima zapadnog dijela Dilj gore. O toj je

planinarskoj obilaznici u ovom časopisu nedavno pisala Požežanka Nada Banović.

Planinarsku obilaznicu Pedesetlija osmislile su Majda Rončević i Irena Petranović. Put nema zadanu trasu, a obilaznik sam bira 50 vrhova koje će posjetiti. Tri su vrha zadana jer se nalaze na putovima koje održava PD Zanatlija. To su Nevoljaš na Papuku, Kasonjski vrh na Dilj gori i Kamenjak na Banskome brdu. Obavezno je i sudjelovanje na jednom »zanatlijskom« pohodu; to su ZimBa (Zima u Baranji) ili Podunavski pješački put, koji održavamo već dvadesetak godina.

Surduk Studenac

KREŠIMIR ČANDRIĆ

Čuzahed – Suzina planina

KRESIMIR CANDRLIC

Početak ove godine završili smo i svoj najveći projekt – Baranjsku planinarsku obilaznicu (BPO), što je iziskivalo najviše truda, i to svij u nas. Osmislio ju je Đuro Conjar, koji godinama posjećuje Banskog brda pa na njemu zna svaki put i svako stablo. Ima nas mnogo koji također dugo hodamo tim krajem, ali nismo bili konstruktivni kao naš Đuro.

Sljeme Banskoga brda zapravo je blago zaobljena visoravan. Kad hodate po njemu, imat ćete vidik na sve strane, na ritove, močvare i stepu uz Dunav na istoku, na Osijek na jugozapadu te na cijeli južni dio naše Baranje na jugu. Na zapadu se lijepo vidi Papuk. Na sjeveru pogled seže do Mohačkoga polja i Haršanja u Mađarskoj, stijene koja izgleda poput vulkana. Šume u Večkoj i Pundrovačkoj dolini zapravo su orasi i bagrem, podivljale vočke te lipa, dud i bazga. Po tome se vidi da je sve to nekada bio naseljen i obrađen kraj. Orah je došao s Turcima, bagrem s Austrijancima. Divljači ima svih vrsta, a pogotovo jelena, srna i divljih svinja (zastaje dah!), a ima i mnogo zečeva, lisica i fazana. Ako imate sreće, srest ćete dabra, jazavca i divlju mačku. Čagljevi se tek odnedavno razmnožili, ali beskraju su plahi. Ako sami ili u manjoj skupini prođete trasom BPO-a, brdo će vas uvijek nagraditi susretom s barem nekom od tih životinja.

Banskog brdo posebno je po surducima, dubokim klancima u lesu, kroz koje prolaze putovi i staze. Neki od njih, kao surduk Studenac

Sveti Petar i Pavle s Kraljeva vrha, u daljini Mohač

KRESIMIR CANDRLIC

Gatori na Baratvudu

KRESIMIR CANDRLIC

Nadstrešnica u Samar Surduku

Baranjski vinogradi (Liplje)

ili Drumić, duboki su desetak metara. Neki se surduci slažu u redove vinskih podruma, koji izgledaju poput ulica. Najzanimljiviji su Reformacijski i Katolički surduk u Zmajevcu.

Zanimljivost su Banskog brda i gatori, iskopani vodoravni tuneli u lesu. Najčešće su to vinski podrumi jer je temperatura u njima cijele godine od 13 do 18 stupnjeva. U nekim su gatorima živjeli ljudi. Ispred gatora u pravilu je kuća od pečene ili nepečene cigle. Takvih gatora i drugih rupa u lesu ima na stotine, naročito na sjevernom dijelu brda. Neki su čak iz 16. stoljeća. Neki su propali, neki obnovljeni. Od nekih su ostale samo rupe, kao podsjetnik na to da se ondje nekada intenzivno živjelo. Sve su kuće sela Suze i Zmajevca naslonjene na brdo i sve imaju svoje gatore.

Na BPO-u se nalazi i Samar surduk – selo kojeg više nema. Nalazilo se u dolini podno vrha Tavanca. Nekada je to bilo jedino selo na samoj Planini. Sve do 70-ih godina prošlog stoljeća u

pedesetak kuća još je bilo ljudi. Imali su trgovinu i kovačnicu, zadružni dom, gostionicu. U nedaleki Draž išla su dva razreda djece, posljednji godišta 1958. No, selo nije moglo dobiti struju ni vodu pa su ljudi otišli, a kuće od nepečene cigle »otopile« su se. Preostali su samo lovačka nadstrešnica i raspelo, kao spomenik ljudima koji su ondje živjeli.

Kraj je imao burnu povijest, što se vidi na svakom koraku. S Goldberga, druge kontrolne točke BPO-a, lijepo se vidi Popovac ili Baan, kako se zvao do 1918. Na mjestu današnjega groblja nalazio se rimski logor Quadriburgium, čiji se obrisi i danas naziru. Rimljani su ovamo donijeli vinovu lozu. Zato su taj lokalitet i nazvali Mons Aureus ili Zlatno brdo. Od Haršanja do Dunava pruža se Mohačka dolina, gdje se 29. kolovoza 1526. zbila čuvena Mohačka bitka, u kojoj je poginulo više od 10.000 ljudi.

Prostorom od Kamenjaka, ili šeste kontrolne točke, pa sve do Batine, ako gledate prema sjeveru,

Odmor na Kamenjaku (244 m), najvišem vrhu Banskog brda

dominira zavjetna crkva sv. Petra i Pavla iz 1722. Dao ju je izgraditi Eugen Savojski pred sam kraj života, u spomen na Haršanjску bitku (1687.), u kojoj su Turci konačno izgubili prevlast. Deset godina poslije upravo je Eugen Savojski napokon

istjerao Turke iz tih krajeva. Na kraju puta, na obali Dunava, nalazi se Batina – mjesto gdje se u Drugom svjetskom ratu odigrala poznata, krvava, Batinska bitka.

O burnoj prošlosti i životu svjedoče ostaci raspela i križeva po cijeloj Planini. Nevjerojatan je podatak da Zmajevac, koji ima manje od tisuću stanovnika, ima čak sedam groblja. Židovsko i njemačko posve su zarasla u bagrem. Tu je i spomenik Otti Berger, rodnom iz toga mjesta, najvećoj tekstilnoj umjetnici Bauhausa. Ubijena je u Auschwitzu na kraju Drugoga svjetskog rata.

Na povijest se nadovezuju legende, kojima je taj kraj također bogat. Najzanimljivija je legenda o vješticama s Haršanja, koje, kako kažu, noću silaze s njega i spuštaju se na Planinu. To je omiljena priča koju djedovi i bake pripovijedaju svojim unucima. Vjerojatno je povezana s najčešćim vjetrom u tim krajevima, koji puše sa sjeverozapada, s Haršanja. Legenda o već spomenutoj zavjetnoj crkvi sv. Petra i Pavla objašnjava zašto crkva nema zvonika. Triput joj se srušio

Ovjera obilaska

zvonik, a dvaput oltar. To je, kažu, zbog toga što je izgrađena iznad grobova Turaka, potučenih u Haršanjskoj bitci.

Popularna je i legenda o Crvenoj Marti, vlastelinki koja je kontrolirala skelu preko Dunava. Tko nije imao zlatnik za prelazak preko velike rijeke, morao je prelazak platiti robovskim radom u njenim vinogradima. Kad je to čuo dobar kralj Matija Korvin, došao je provjeriti priču, pa kad je Marta shvatila da slijedi odmazda, upregnula je svoje najbolje konje. U kočiju je stavila sve svoje zlatnike i s njima se s Batinskog brda bacila u Dunav. Zato se ondje jutrom i u suton Dunav zlati. To se Martini zlatnici sjaje na suncu.

Bansko brdo u narodu ima desetak imena, ali najomiljenije je Baranjska planina ili samo Planina. Tako ga zovu svi iz sela i mjesta oko njega. Zovu ga tako iz ljubavi, kao i mi koji ga posjećujemo kao planinari. Sve ovo dosad nabrojano govori da smo u pravu. Iako nije visoka, to je zaista Planina.

PD Zanatlija je uz suglasnost Komisije za planinarske putove HPS-a markiralo putove po

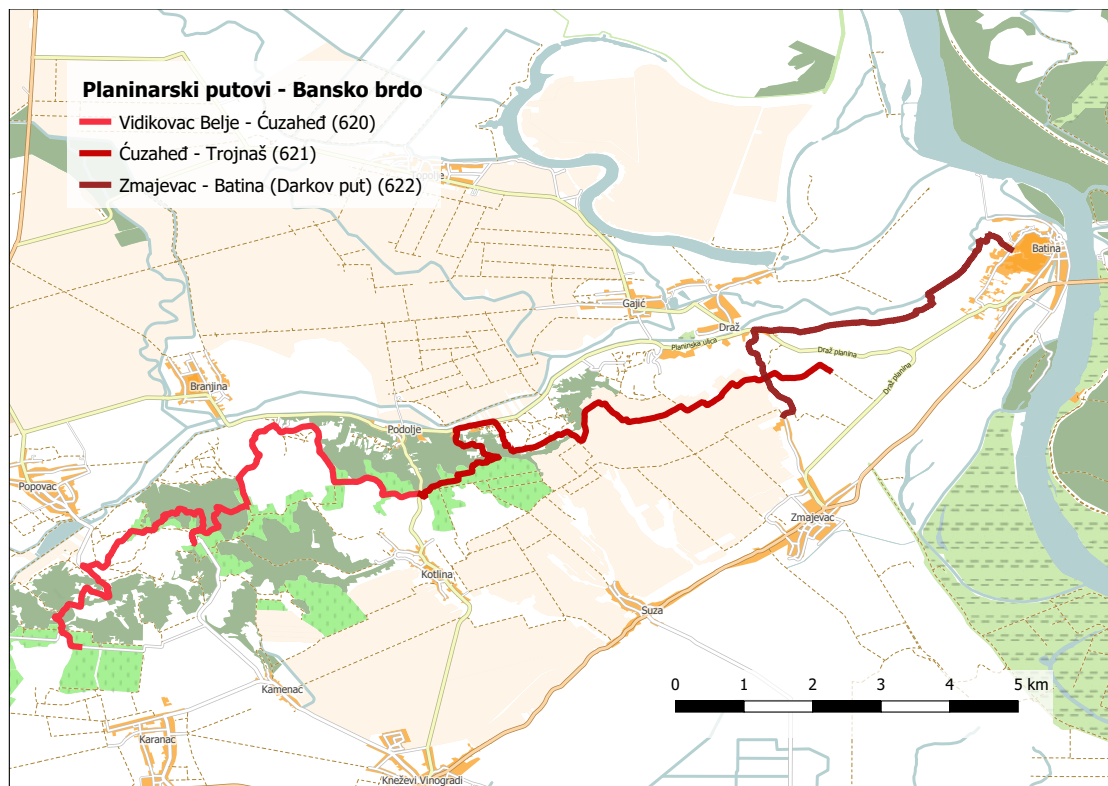
Večka dolina

Planini i uspostavilo BPO. Čine je tri registrirana puta, upisana u HPS-ov Registar planinarskih putova:

- Vidikovac Belje – Ćuzahed (put broj 620).
- Ćuzahed – Trojnaš (broj 621).
- Zmajevac – Gradac u Batini (broj 622) ili Darkov put. Ta je staza nazvana po

Na Kraljevom vrhu

našem prerano preminulom članu Darku Havraneku.

BPO se može prijeći za jedan dan ili za 7 do 9 sati hoda, ovisno o kondiciji. Preporučujemo ipak da je obilazite dva do tri dana kako biste mogli najbolje uživati u prirodi.

Na nju se nadovezuje još šest kružnih turističkih staza za hodanje. Svaka je druge boje i druge tematike. Svaka se prijeđe za 3 do 4 sata hoda, u lijepom jednodnevnom izletu. Sve ih je osmislio Đuro Conjar. Bit će to gotovo 130 km obilježenih putova.

BPO smo predstavili medijima 17. travnja. Otvaranje je bilo tjedan dana poslije, u subotu, 24. travnja. Dan je bio prekrasan, sunčan. Okupilo se više od dvjesto planinara iz dvadesetak planinarskih društava. Neki su odmah prešli cijelu 30 km dugu stazu, dok su drugi prešli njenu prvu polovicu. Na otvorenju su se pozdravnim riječima okupljenima obratili dopredsjednica HPS-a Jadranka Čoklica i član Komisije za planinarske putove HPS-a Ronald Schreiner. Zahvalni smo im na dolasku i potpori, a također i Dragi Špoljariću

što je uvrstio Kamenjak i Trojnaš u Geodetsku obilaznicu.

Sada slijedi ono najteže. Svim našim putovima treba osigurati dug život. S obzirom na entuzijazam i dobru energiju koja vlada u našem društvu, ne sumnjam da ćemo to moći. Ambicije i obaveze velike su. Društvo je u posjedu zemljišta na kojem je posljednja točka BPO-a. Ondje je nekoliko napuštenih gatora, koje namjeravamo preurediti u mali planinarski objekt.

Dosad sam nabrojio nekoliko imena, ali u pothvatu su sudjelovali gotovo svi planinari PD-a Zanatlija. Sve je to trebalo koordinirati, a za to imamo svoga predsjednika Vladimira Pavičića. Čovjek ima nevjerovatnu osobinu – sluša druge ljude. Sluša... i nakraju napravi po svom. I uvijek ispadne dobro.

Još nešto! U nedjelju, 25. travnja, planinari su otišli na tradicionalni pohod po Podunavskom pješačkom putu, a ja sam na miru obišao BPO. Mogu samo reći da za hodačima nije ostao ni komadić smeća. Tragova nismo ostavili. Bravo planinari! Hvala svima.

Uskrs na Bilogori

Klara Jasna Žagar, Zagreb

Ima trenutaka kad osjećamo da nam je nutrina u skladu sa svime što nas okružuje i da zajedno čine savršeno jedinstvo. Nekad je to pogled s vrha planine, nekad druženje s obitelji za nedjeljnim ručkom, a nekad uronjenost u tišinu i molitvu. Ponekad mi se čini da su nam ti trenuci darovani da bismo ih se sjetili u vremenu odsutnosti životne radosti i unutarnjeg mira, kad se sve čini besmislenim i uzaludnim.

Bilogora, ni visoka, ni krševita, uzdiže se poput otoka usred panonskih nizina. Po svojoj visini, Bilogora je najniža hrvatska planina, ali je prostranstvom od 1700 km² jedna od najvećih hrvatskih gora, druga po prostornom opsegu u središnjoj Hrvatskoj. Sastoji se od niza humaka i brežuljaka, kratkih, niskih bila zaobljenih glavica, koji se pružaju duž jugozapadnog ruba Podravine u dužini od oko 80 kilometara. Dijeli bilogorsku Podravinu od Lonjsko-čazmanske zavale.

Nalazi se na prostoru između Drave i Save, koji se naziva hrvatsko međurječje. Na zapadu se 186 metara visokim Lepavinskim prijevojem nadovezuje na Kalnik, a na istoku 270 metara visokim Đuloveskim prijevojem na Papuk. U podnožju gore ležišta su nafte, zemnoga plina i lignita, koji se u prošlosti iskorištavao.

Danas, dok su još uvijek snažna sjećanja i prisutne razorne posljedice zagrebačkoga i petrinjskog potresa, zanimljiv je podatak da je i Bilogora imala svoj potres, koji se dogodio 27. ožujka 1938. i bio magnitude 6,2 po Richteru. Tadašnji đurđevački župnik Jakov Novosel zapisao je da se potres dogodio u 12 sati i 15 minuta te da je prouzročio prilično štete u Podravini, pri čemu je bilo razrušenih kuća, srušenih dimnjaka i popucalih zidova. Stari grad u Đurđevcu bio je oštećen, a s tada nove župne crkve svetog Jurja otpala je žbuka. Potres se veoma jako osjetio u

Stankov vrh, najviša točka Bilogore

Planinarska kuća Anin vrh na Bilogori

Zagrebu, Varaždinu i Virovitici. Ponekad priroda od nas veoma okrutno zahtijeva da se prema njoj odnosimo obzirno i s poštovanjem. Dugo tada povijamo rane, svjesni njezine svetosti i vječnosti naspram vlastite ranjivosti i prolaznosti.

Svijet me ne primjećuje, a ne primjećujem ni ja njega. Daleko sam od monotone svakodnevice, koja se poput kotača iz dana u dan vrti u krug. Ne spotičem se o male i velike senzacije, nisam zatrpana novinskim člancima i televizijskim pričama, ne čujem govorkanja ljudi i o ljudima iz mog maloga, ograničenoga, životnoga kruga. Ne želim izgubiti disciplinu razlikovanja jave i sna. Ne želim tapkati u mjestu i podleći svemu što stvara trenutačno zadovoljstvo, jer život se ne sastoji od prolaznih stvari, koje mu ne daju vrijednost kreativnog postojanja. Želim vjerovati da će se jednog dana zaista dogoditi nešto novo, neka nova stvaralačka napetost. Nisam sigurna što zapravo čekam, ali čekam veoma strpljivo i znam da moram pozorno paziti na put kojim hodam.

Ostavljam svoje stope na prašnjavu putu, u hladnoj šumi koju još nije dotaknulo proljeće u svoj svojoj raskošnoj punini. Tek zacvrkuće poneka ptica i kucka djetlić po deblu snažne bukve, a ja polako otvaram ladice u koje ću pospremiti sjećanja proizašla iz mog unutarnjeg odnosa prema planini.

Prvi i, neopravdano, jedini put, bila sam ovdje prije osamnaest dugih godina. Čitav jedan mladenački život udaljio me je od gore koju veoma volim. Ne sjećam se lugarnice Rajčevica, mislim da je tada još i nije bilo, a vrh je bio travnata glavica označena malom, kamenom piramidom sa spomen-pločom, vidljiv s jedne od cesta koje presijecaju Bilogoru. Danas ga je obrasla gusta šuma.

Rajčevica je najviši vrh Bilogore. Visok je 309 metara, a najbliži mu je pristup iz sela Jagnjedovca. Pored službenog naziva Rajčevica, vrh se u drugim izvorima naziva Rijeka, Rieka gora i Rječina. Koprivnički su ga planinari 1975.

nazvali Ivinim vrhom, po Ivici Hiršlu¹, a 1992. preimenovali su ga u Stankov vrh, po Stanku Šafaru². Posjet vrhu obvezan je dio Koprivničkoga planinarskog puta (KPP-a), kao kontrolna točka broj 5.

KPP je dug 40 kilometara. Povezuje istočne obronke Kalnika i zapadne obronke Bilogore. Trasirala ga je i markirala skupina članova društva Bilo tijekom 1976. Vodi od sela Podravske Subotice preko planinarske kuće Pesek, dalje preko sjeveroistočnih obronaka Kalničkoga gorja, obronaka zapadne Bilogore i Stankova vrha sve do rudarskoga naselja Glogovca. Otvoren je 7. studenoga 1976. u povodu 35. obljetnice narodnog ustanka i 33. obljetnice prvog oslobođenja Koprivnice. U godinama koje su slijedile pojedine su dionice trase KPP-a u više navrata neznatno mijenjane, ali put je u osnovi ostao isti.

U čovjeku postoji velika čežnja za smislom života, za ohrabrenjem i utjehom, za praštanjem i pomirenjem, za oporavkom i ozdravljenjem, tako da ga ljudi lako mogu povrijediti svojim riječima, ponašanjem i zahtjevima. Odbijanje i nestrpljivost ostaju u sjećanju dugo, dugo. Još uvijek ostavljam stope na prašnjavu putu i u sebi pjevam pjesme hvale i zahvale. Kažu da se ljubav umnaža kad je dijelimo, a bez prave ljubavi prema planini ne možemo nikoga pridobiti za nju. Otvorile su mi se oči i ugledala sam neopisivo lijep planinski prizor. Anin vrh.

Raspet Krist u zelenoj sjeni borova trpi muku na križu, a ja svjedočim njegovu veličanstvu. Danas, na dan njegova uskrsnuća, gledam ga u trenutku najveće prisnosti i blizine. Doživljam ga na posve osoban način, kao da doživljam iskustvo punine vremena u kojemu je Bog prisutan u vjetru što šumi u praznim krošnjama

KLARA JASNA ŽAGAR

Raspelo na Aninom vrhu

stabala, u cvrkutu tek probuđenih ptica i raskošnoj modrini neba, toliko stvaran i dohvatljivo blizu da jedva mogu u to povjerovati. Osjećam se kao da stojim na izvoru vlastite sreće, kao da me čežnja za tim izvorom nikada neće napustiti. Gotovo da ne mogu zamisliti ljepše mjesto na kojem bih mogla jasno vidjeti, glasno čuti i duboko osjećati da je Bog sa mnom na mojim putovima, danas, na uskrсни dan.

Planinarska kuća Anin vrh nalazi se na vršnom grebenu Bilogore, na križanju cesta prema Jagnjedovcu, Javorovcu i Gornjim Mostima. Svečano je otvorena tijekom kestenijade 13. listopada 2018. Smještena je na livadi okruženoj šumom, sa širokim vidikom prema jugoistoku. Društvu ju je darovala Branka Vrabec, a uredili su je vrijedni planinari HPD-a Bilo i nazvali je po Brankinoj sestri Anici. Danas ovdje nema nikoga, kako i priliči današnjem danu.

Bespomoćno se dijete u meni nasmiješilo svemu što ga okružuje. Nasmijano dijete u meni voli prohladnu planinu nad kojom se izmjenjuju oblaci i sunce, voli njezine krčevine i ugodan, slatkast miris piljevine, proljetne livade i uzorane oranice, pitome i divlje životinje, divovske bukve koje se bore za komadić svog prostora u gustom šumi i slične ljubičice koje su prosule nježne glavice po vlažnom, prošle jeseni odbačenom lišću. Razigrano dijete u meni raste u vremenu koje se ovdje ne mjeri satima, minutama i sekundama, bivajući izvan vremena i vremenski nerazdvojeno od razloga svoga postojanja. Odlazim neopterećena, puna ljubavi, koju sam primila i poklonila od srca. To je najveći dar koji ljubav može dati.

1 Ivica Ivina Hiršl (Koprivnica, 1905. – Jadovno, 1941.), predratni aktivni član Bila, gradonačelnik Koprivnice. Tijekom rada u rodnome gradu djelovao je i kao glumac u kazališnoj sekciji francuskoga kruga, istaknuo se kao pjesnik na kajkavštini (pjesme su mu, nažalost, izgubljene) te je napisao jezikoslovnu studiju »Utjecaj francuskoga jezika na podravsku kajkavštinu«. Posebno je volio i poznao Bilogoru.

2 Stanko Šafar (Koprivnica 1909. – 1985.), medicar i željeznički službenik, dugogodišnji tajnik i blagajnik PD-a Bilo. Bavio se skijanjem i mlade je planinare učio skijati. Pod njegovim stručnim vođenjem mnogi mladi planinari postali i ostali aktivni planinari. Jedan je od osnivača PD-a Bilo, a bio je pokretač, neumoran i nesebičan planinarski entuzijast.

Midžor – crveno-bijela bajka

Nadrealni uspon na najviši vrh Srbije

Robert Smolec, Zagreb

Midžor... Ime toga vrha oduvijek mi je djelovalo mistično. Možda zbog slova dž, a možda i zato što se imenu ne može naslutiti značenje. Izgubilo se u bespućima usmene predaje, izgovarano onako kako se čulo. Za razliku od imena vrha, ime planine na kojoj se izdiže mistično je baš zbog toga što mu je značenje vrlo očigledno – Stara planina.

Midžor je s 2169 metara najviši vrh Republike Srbije. Najviši vrh čitave planine – Botev (2376 m) – nalazi se u središnjoj

Bugarskoj. Stara planina ili Balkan proteže se od Srbije, duž čitave Bugarske, do Crnoga mora, u dužini od oko 550 kilometara. Oko 150 km dugačak sjeverozapadni dio glavnog lanca prirodna je granica između dviju država. Međašnja crta prelazi točno preko Midžora. Ako Niš, Knjaževac i Pirot zamislimo kao tri vrha trapeza zakrenutoga u smjeru sjeverozapad – jugoistok, Midžor mu je gornji desni, najistočniji vrh. Na Srebrnoj glavi (1932 m), ujedno najistočnijoj točki Srbije, glavni lanac Stare planine

ROBERT SMOLEC

ROBERT SMOLEC

skreće prema istoku i nastavlja se kroz Bugarsku točno u smjeru zapad – istok, ili istok – zapad, ako vam tako ispravnije zvuči.

Ljeta su na Staroj planini vruća i sušna, a zime hladne, snježne i vjetrovite. Znajući to, prijatelj Bruno Šibl iz HPD-a Zagreb-Matica osmislio je i organizirao jesenski pohod na dvije prekrasne planine istočne Srbije – Staru i Suvu planinu – i pritom nije zaboravio pozvati sve one za koje je s pravom pretpostavljao da jedva čekaju takvu zgodu.

Premda je bio tek početak listopada, Midžor nam je 2019. već u ranu jesen pokazao svoje zimske zube – iskusili smo sva tri spomenuta zimska pridjeva u isti mah. Nakon duge, ali ugodne vožnje autobusom iz Knjaževca, okupili smo se ispred planinarskog doma Babin zub (1580 m), zapravo ovećega visinskog hotela. Ni po čemu ne nalikuje na planinarski dom, ali po mnogočemu sliči skijaškom uporištu. Sudeći po klimatološkim prosjecima, snijeg prekriva Staru planinu pet mjeseci u godini, a blage padine i široke, prostrane visoravni pretvaraju je zimi u nepregledno skijalište. Dio planine koji se prostire u Republici Srbiji proglašen je 1997. parkom prirode. Dom ili hotel podignut je, prema mnogima, na morfološki najljepšem i najzanimljivijem mjestu na planini, podno Babina zuba, upečatljive stjenovite glave, kakvu bismo na Velebitu zasigurno nazivali kukom. Babin zub s pravom ima status zaštićenoga prirodnog rezervata. Visok je oko 200 metara i zbog okomitih je litica, posebno sa zapadne strane, dostupan tek alpinistima.

Domaći vodič, simpatičan, uljudan, staložen i strpljiv mladić, poveo nas je od planinarskog doma prema vrhu pobočnim pristupom. Naime, ubrzo nas je dohvatio vrlo snažan i leden bočni

Nadomak vrhu

vjetar, što nam je otimao zrak ispred nosova i usta oštro nam šibajući lijeve obraze. Put grebenskom vjetrometinom bio bi nepotreban izazov jer je usto i vidljivost zbog magle bila vrlo ograničena. Ne znam što se rojilo u glavama ostalih, ali ako je vjetar toliko neugodan već sada, mislio sam, kakav li će tek biti gore. Da sam imao još jednu vunenu kapu, i nju bih navukao jer mi jedna ni s kapuljačom nije bila dovoljna. Dobro bi mi, sanjao sam, došla i vojnička potkapa, kakvu su nam katkad zimi dopuštali navući – kad bi nam se smilovali. Odjednom iz davnih pretinaca sjećanja navire moja sivomaslinasta, niška čiča zima 1984./1985., od koje sam pobjegao doma, na zaslužen dopust. Iz zagrebačkog tramvaja izišao sam tada na križanju Savske ceste i Ulice bratstva i jedinstva. Gole uši na tifusarski kratko pošišanog glavi suočile su se s –24 Celzijeva stupnja. Sada, na Midžoru, zrak nije ni izbliza toliko hladan,

Silazak prema Babinu zubu

ali žestok vjetar stvara osjet hladnoće kao da je -10°C . Rukom štitim lice, lijevo oko i uho kad goropadni vjetar zamahne punom snagom. Šutke smo, ali nepokolebljivo grabili širokim, travnatim putom. Povremeno bismo stali i stisnuli se kao stado ovaca, kako bismo se prikupili, da neka »ovca« ne bi zabludjela u magli. Uspón je većinom vrlo blag, postupan, tek mjestimice umjereno strm, a u drugom dijelu katkad i jedva primjetan.

Postupno ulazimo u pojasinja. Svaka žuta travka, svaki suhi, zlatni cvjetak ili rijedak grmić obrubljen je bijelim, igličastim krijestama. Nemamo u što drugo pa gledamo pod noge, u izrazito smeđecrveno tlo iz kojeg proviruju jednako stare, crvene stijene. Dopuštam mašti da se širom razmaše krilima, zamišljam nama susjedni Sunčev kamenčić Mars u nekim nepojmljivo davnim vremenima, kad je njegovom Olimpijskom gorom (Olympus Mons), najvišom planetarnom planinom u Sunčevu sustavu, točno deset puta višom od ove (oko 21.000 m), harao hiperorkanski vjetar i na njenim crvenim

stijenama možda tkao snježnu rapsodiju nalik na ovu, Midžorovu.

Kako odmičemo, zalazimo u sve zaštićeniji predio, a slika oko nas postaje sve nadrealnija – crveno-bijeli negativ. Začudno dobro raspoložena šačica »crveno-bijelih«, zakukuljenih spodoba ujednačeno napreduje prema krovu Srbije. Od samo nekoliko centimetara snijega iinja umjetnik vjetar stvorio je milijune prekrasnih dvobojnih grafika i miniskulptura.

Nakon nešto manje od dva sata hoda stižemo do ruševina stare turske karaule, nadomak vrhu. Hrpe smeđecrvenoga kamenja zaogrnuti snijegom, niski ostatci kamenih zidova jednake boje, kratak predah prije još kraćeg finala i jedina prilika da se štogod izvadi iz ruksaka. Vjetar je malo posustao. Mnogi slikaju bijelom, »heklanom« vrpcom obrubljen putokaz.

Do najviše točke vodi nas uska, tamna crta staze usred sveopće bjeline, lijevo, desno i iznad nas. Magla je još gušća od one kroz koju smo se probili. Sunce je tek apstraktna imenica i daleka – ali ne i zabranjena slutnja.

Vršna je zaravan prostrana i gotovo ravna. Čudi me derutan i oglodan betonski geodetski stup, okružen raznoraznim smećem. Iskreno, očekivao sam nešto ljepše i urednije. I Bugarska je, kažu upućeni, tu negdje, u magli. Vesela i šarena skupina Hrvata proslavlja svoj uspjeh i daleko od domovine obilježava sutrašnji – kako će se nagodinu ispostaviti – posljednji jesenski Dan neovisnosti u aktualnoj političkoj eri. Aromatični »sokovi« kruže od ruke do ruke, žare nepca i jednake, na išibanim licima široki osmijesi, čestitanja... »Kompa, give me five!« Odnekle se materijalizirao i pjenušac, propisno ohlađen. Čak i ne toliko ekstravagantna predstava za to mjesto i takvu prigodu, ali vrlo neobičan ugođaj – komešanje i graja u oblaku na vrhu nečega što ne vidimo i na čemu nas nitko ne može vidjeti. A onda se iznenada prolomio spontan zajednički urlik – ničim

izazvano, sunce je na minutu-dvije razgrnulo bjelinu iznad naših glava, podsjetilo nas da je ondje gore, ali i da mu se danas baš ne radi, nakratko nam se pridružilo u veselju, a onda »popilo jednu putnu« – i otperjalo natrag u bijele visine.

Kao i obično, posljednji ostajem na vrhu, duboko udišem tišinu, netremice slušam maglenu bjelinu, mirišem tvrdoću tamnocrvenoga kamena i opipavam oblak koji se sve brže sklapa oko sivoga, izgrizenoga stupa što ga ostavljam gore za sobom. Nevoljko napuštam sporednu ulogu u toj crveno-bijeloj bajci. Još bih se napajao mističnom sinestezijom, ali ne čujem više odlazeće glasove.

S tolikih sam se vrhova vraćao zakinut za planinske vidike, u emocionalnom pogledu neispunjen.

Ali ne i s ovog!

Hrvatski botaničar Lujo Adamović – prvi osvajač Midžora

Tek mnogo poslije, pregledavajući fotografije, primijetio sam na slici s vrha da stojim na otkinutoj i polomljenoj spomen-ploči, od koje se vidi nekoliko slova i brojki. Nakon kratkog istraživanja, nemalo sam se iznenadio kad sam pročitao da je ploča postavljena u spomen hrvatskom botaničaru Luji Adamoviću (Rovinj, 1864. – Dubrovnik, 1935.), koji se 1890. prvi iz Hrvatske popeo na Midžor!

Više o Adamovićevu životu i doprinosu znanosti možete pročitati u članku »Lujo Adamović« na Wikipediji: https://hr.wikipedia.org/wiki/Lujo_Adamović

Spomen-ploča Luji Adamoviću

Autor na Midžoru (2169 m)

Hirovito vrijeme podno Grossglocknera

Zvonko Trdić, Ogulin

Malo nakon podneva stigli smo autobusom u Heiligenblut, otprilike u isto vrijeme u koje smo dan prije, 25. srpnja 1979., krenuli vlakom iz Ogulina. Da u Lienzu nismo morali kupiti neophodnu opremu koja nam je nedostajala, uhvatili bismo posljednji turistički autobus za Franz-Joseph-Hütte, zadnju točku do koje smo mogli koristiti javni prijevoz. O pješačenju nismo ni razmišljali jer su naši ruksaci sličili omanjim ormarima, s tim što

sam ja nosio dva – jedan na leđima, a drugi sprijeđa. Bio je to danak oskudnoj i neodgovarajućoj opremi, pa sam kvalitetu pokušao nadomjestiti kvantitetom.

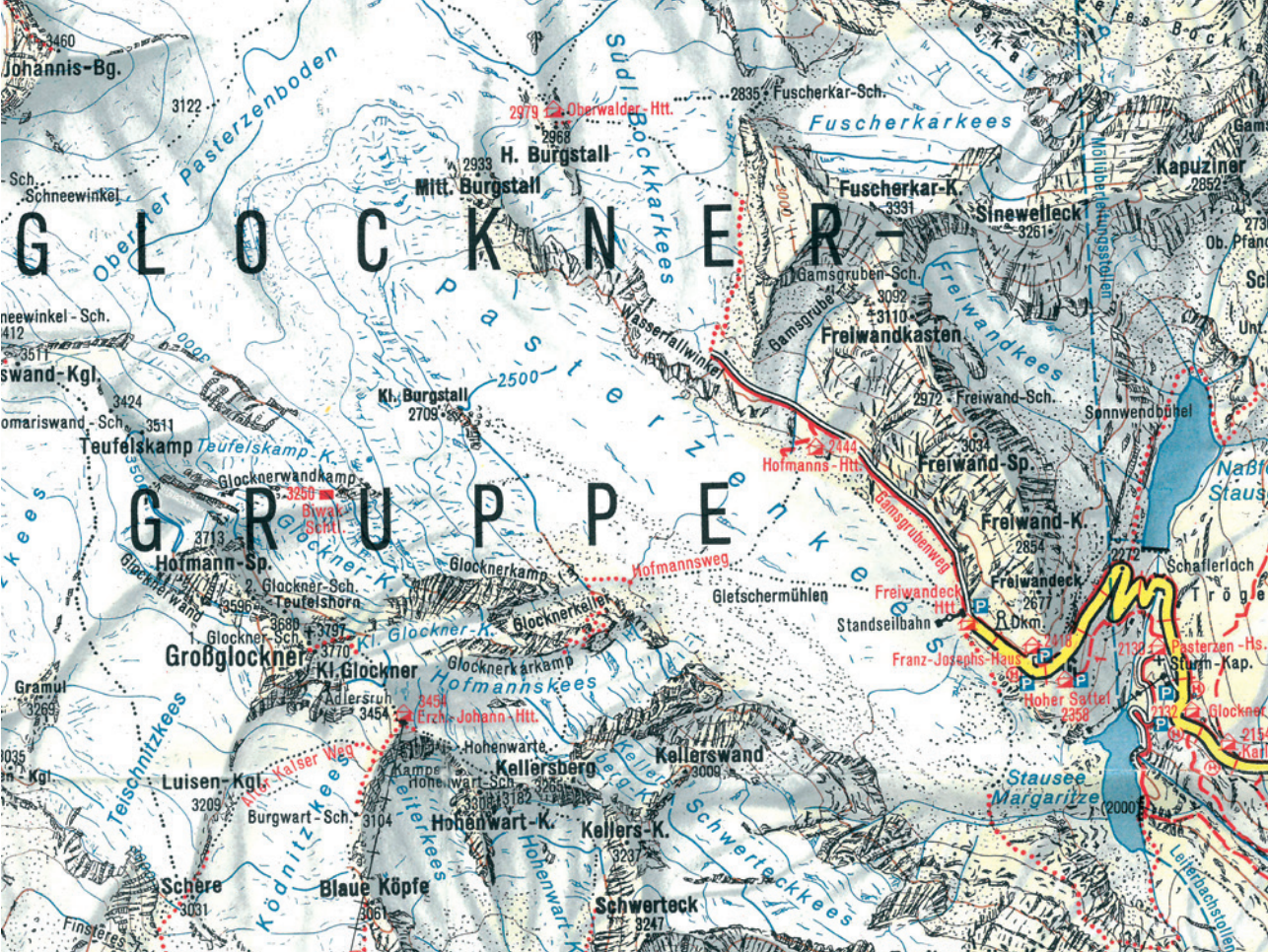
Kad se već tako dogodilo, poslijepodne smo proveli diveći se prekrasno uređenom mjestu, u kojemu je svojim profinjenim izgledom dominirala markantna crkva. Prepuni dojmova, skrasili smo se u mjesnom kampu, gdje smo prespavali noć.

U Franz-Joseph-Hütte stigli smo prvim jutarnjim autobusom. Naše odredište zamišljao sam kao oveću planinarsku kuću s nešto prostranijim parkiralištem, pa me je iznenadio impresivan sklop zgrada, s hotelom, restoranom, velikom trgovinom i prostranom, višekatnom garažom. Pola sata hoda trebalo nam je do Hofmannshütte, planinarske kuće u kojoj su se tog poslijepodneva trebali okupiti svi sudionici hrvatskoga ledenjačkog tečaja.

Kada mi je Koc dvadesetak dana prije rekao da se organizira ledenjački tečaj na Grossglockneru, ni trenutak nisam dvojio hoću li ići ili ne, usprkos kroničnoj besparici na koju sam se privikao kao magarac na batine. Što će ti sve te škole i tečajevi kad nisi stekao nijedan naslov? – čudili su se poneki od mojih kolega. Nikako im nisam mogao objasniti da ne želim biti ni speleolog, ni alpinist, ni gorski spašavatelj, već samo obični planinarčić, donekle dorastao nenadanim izazovima u kojima bih se mogao naći, uživati u prirodi, te se živ i zdrav vratiti kući. Iako sam lud za putovanjima i planinama, najljepši doživljaj oduvijek mi je bio na povratku kući ugledati naš Klek iz vlaka, autobusa ili automobila. Tijelo mi tada preplavi neka toplina, blažena uгода, kao da sve dođe na svoje mjesto. Ovdje, podno Grossglocknera, valjalo je uz užitak steći neka nova znanja – to je bio moj motiv.

Svisci i Grossglockner na staroj razglednici

Poslijepodne se cijelo društvo našlo na dogovorenom mjestu. Uz Josipa Božića Koca, moga pouzdanog partnera u većini penjačkih uspona u stijeni i visokogorskim turama, i mene, okupilo se petnaestak tečajaca. Nakon kratkih uvodnih govorancija podijelili smo se u skupine predvođene instruktorima. Nas četvero vodio je Anton Filipčić Filac. Ostali su instruktori bili: Borislav Aleraj Akac, Dubravko Licitar, Miro Pleško Čo i Mladen Briški, u čijoj je skupini bio Koc.

Nedaleko od Hofmannshütte, u zaklonu pored potocića koji je žurio prema ledenjaku Pasterzeu, podigli smo šatore i formirali logor, mjesto svoga noćenja za trajanja tečaja. Sutradan, u subotu, 28. srpnja, službeno je počeo tečaj i trajao desetak dana.

Sljedećih smo dana stekli osnovna znanja o ledenjacima, naučili hodati po njima, izbjegavati opasnosti i svladavati prepreke na koje bismo nailazili. Bilo je uistinu zanimljivo i posebno. Pri usponu do Oberwalder-Hütte doživio sam

dotad nepoznato iskustvo. Po mirnom i sunčanom vremenu krenuli smo iz logora. Otprilike na pola puta, odjednom su se počeli navlačiti tamni oblaci, zastrli sunce i zaškurilo se poput predvečerja. Sve je to bilo popraćeno snažnim vjetrom, koji je čupao zrnca leda s ledenjaka i njima nas pjeskario. Učinilo mi se da sam potpuno gol, iako sam na sebi imao najtoplije komade odjeće. Bolni ubodi ledenih čestica, popraćeni hladnoćom, postali su sve nepodnošljiviji. Cijeli taj cirkus potrajao je nekih dvadesetak minuta. Razišli se oblaci, oslabio vjetar, a toplo je sunce i dalje sjalo, kao da se ništa nije dogodilo.

Vrijeme se počelo kvariti. Morali smo mijenjati neke od planiranih aktivnosti. Tijekom jednoga od tih čudljivih dana, Koc i ja otišli smo u kupnju i usput poslali razglednice obitelji i prijateljima. Vjerojatno zbog lošega vremena, nije bila velika gužva u Franz-Joseph-Hütte.

Lako smo se snašli u polupraznoj, prostranoj samoposluzi i stavili u košaricu sve što nam

je trebalo – osim dviju stvari: nismo mogli pronaći rakiju, a ni toaletni papir. Koc je među brojnim bocama na polici iskao rakiju, a ja sam kružio oko polica, tražeći papir. Nakon nekoliko bezuspješnih krugova krenuo sam polagano i temeljito pretraživati policu po policu. Opet ništa! Potpuno obeshrabren i zbunjen, odlučio sam zamoliti blagajnicu da mi pomogne. Kako na njemačkom jeziku znam samo brojiti do deset, naručiti pivo i nekoliko nedoličnih prostota, odvažio sam se snaći svojim oskudnim engleskim. Upitam ženu za toaletni papir, a ona meni: Najn! Upotrijebim drugi izraz, a ona opet: Najn! Domišljam se na razne načine kako objasniti što mi treba, a ona uporno: Najn! Najn! A što najn?! – mislim u sebi... Zar me nikako ne razumiješ? Probam ponovno, a ona opet: Najn! Ponestalo mi ideja, kako još nazvati taj nesretni papir a da me žena razumije?! Srećom što je trgovina bila gotovo bez kupaca, jer je naš »razgovor« dobrotrajao. Nakraju mi je preostala još samo pantomima. To je barem univerzalan jezik koji svi razumiju! Izvedem ja i tu točku, trudeći se da bude krajnje slikovito i nedvosmisleno, vidjevši da žena ništa drugo ne razumije. Uto se trgovinom prolomi gromoglasan smijeh! Zbunjeno sam se vrtio oko svoje osi gledajući razdragano osoblje trgovine i nekoliko kupaca kako se od srca smiju. Neki se ćelavi nosonja u trgovačkoj kuti jednom rukom držao za policu, a drugom za trbuh, sav drhteći od smijeha, kao da ima groznicu. Što je ovo? Okrenem se blagajnici, pristaloj i lijepoj ženi,

a ona meni, s anđeoskim osmijehom na licu, ponovi: Najn! Krasno!

Uto nam pride elegantan stariji gospodin noseći u ruci oveću papirnatu vrećicu. Pruži mi vrećicu i kaže: Gratis! Što gratis? – mislim si ja, primajući vrećicu. Pa ja bih htio kupiti samo toaletni papir, a nitko me ne razumije! Zavirim u vrećicu, onako zbunjen – a u njoj dvije rollice toaletnog papira! Zgodno! Sad sam se i ja počeo smijati od srca! Gratis! – ponovi kroza smijeh elegantni gospodin. Konačno je sve jasno. Naravno, blagajnica je sasvim dobro razumjela moje prvo pitanje i odgovarala mi da u trgovini ne prodaju toaletni papir. Papira nema u prodaji da se njime ne zagađuje okoliš, a ja sam mislio da me žena ne razumije. Kada je šef trgovine vidio kako je završilo naše dugotrajno pregovaranje, smilovao mi se te iz svoga nužnika donio dvije rollice papira, koje mi je velikodušno poklonio.

Koc je rakiju pronašao po slici šljive na etiketi. Kad je htio skinuti bocu s police, za njom je pošla i druga. Bile su pakirane u istom omotu. Budući da nismo mogli kupiti samo jednu bocu, uzeli smo dvije, pa nakon naporne kupnje sjedismo na klupu ispred trgovine ispisivati razglednice. Priča o rakiji ima i nastavak, ali nije za širu javnost.

Zbog hirovita vremena, nama tečajcima ostavljeno je na volju hoćemo li se pridružiti usponu na Grossglockner ili nećemo. Koc i ja nismo se odlučili za uspon, bojeći se lošega vremena. Sutradan ujutro jedna je skupina krenula put vrha, a drugi su ostali u logoru.

Budući da se vrijeme proljeptšavalo, zaželjeli smo se i nas dvojica malo penjanja. Stijene planinskoga masiva iznad logora sliče golemoj strehi prekrivenoj ljuskavim škrljencem. Jednoličnoga nagiba, od vrha do ledenjaka ispod nas, stijena je izgledala kao da se po njoj može otrčati do vrha, ali bila je ipak malčice prestrma. Kad bih počeo kliziti, ne bih se zaustavio prije ledenjaka. S te ljuskave strehe iz svojih nas je nastambi promatralo nekoliko porodica svizaca, kao da nam se rugaju, svjesni da ne možemo do njih.

Pogledali smo malo kartu i zaključili da bismo mogli zaobići jedan od planinskih vrhova pa se s druge strane, s ledenjaka Fuscherkara, pokušati popeti dokle bude išlo. Spremili smo se

Logor podno Grossglocknera

Na ledenjaku Pasterze

i krenuli. Kad smo došli s druge strane, ispred nas se ukazala izazovna ledena strmina koja nam se učinila zgodnom za uspon. Iznad strme, ledene kosine nazirao se goli vršni greben. Krenuli smo uzbrdo, uživajući u novom izazovu.

Nakon nekoga vremena pored nas se otkotrljao oveći kamen, a potom još jedan. Tek smo tada posvuda oko sebe primijetili jedva uočljive tragove kotrljajućega kamenja. Valjalo je odustati od uspona! Spuštali smo se koso nizbrdo, da što prije izidemo iz opasnoga područja, što nam je ubrzo i uspjelo. U taj nam se čas ubrzano približavala skupina penjača, u pravcu uspona od kojega smo upravo odustali. Četvorica Engleza, s opremom kakvu nismo smjeli ni sanjati, zastala su dok smo se mimoi-lazili. Upozorili smo ih da nije osobito mudro pokušavati uspon tim smjerom zbog opasnosti od kamenja. Saslušali su što im imamo reći, ismijali nas onako engleski bahato i napuhano, pa još brže krenuli uzbrdo. Lagano smo nastavili svoju šetnju prema logoru. Dan je bio prekrasan,

a vrijeme ugodno. Odjednom se začulo čudnovato šuštanje s ledene kosine, iznad mjesta kojim smo išli. Imali smo što vidjeti! Lavina! – pomislio sam u strahu. Oblak snježne prašine približavao nam se velikom brzinom. Nije bio osobito širok, ali išao je pravo na nas. Ubrzo smo se obojica našli u oblaku snijega. Iako nije bila lavina, ipak smo se u posljednji čas sklonili da nas ne pregaze ona četvorica Engleza, koja su u nezamislivoj panici bježala pred kamenjem. Nestali su ispod nas, očito ne shvaćajući da već odavno nisu u opasnom području.

Službeni dio ledenjačkoga tečaja završio je sutradan. Oprostili smo se od instruktora i tečajaca pa krenuli nizbrdo. Kad smo došli u Lienz, pred nekim lokalom zatekli smo više automobila splitskih oznaka. Stipe Božić vratio se s uspona na Mount Everest pa je to sa svojim Splićanima odlučio proslaviti na Grossglockneru. I nas dvojica pridružili smo se veselom društvu, tako da smo u posljednji čas uskočili u vlak kojim smo se vratili kući.

Planinarska gastronomska prisjećanja

Dio prvi

Vanja Radovanović, Zagreb

Djetinjstvo: Pohani batak u metalnoj posudi

Iako sam svoj prvi pravi planinarski izlet (hodanje od točke A, koja se nalazi u dolini, u Gračanskom Dolju, do točke B, na brdu, na Hunjki, i onda nazad do točke A) doživio sa 17 godina s ekipom iz razreda, u doba pohađanja tadašnjeg MIOC-a, prvi kamenčići mog planinarskog mozaika postavljeni su ipak mnogo ranije. Moji roditelji nisu imali osobite planinarske sklonosti (tata se u životu uspeo tek dva-tri puta na Sljeme, za prvomajskih proslava šezdesetih godina, dok je mama čak bila u skupini mladih planinara koji su na svoje prve izlete išli s čuvenim Vladimirom Horvatom, graditeljem medvedničkih stuba), tako da smo se na Medvednicu ipak upućivali ne nogama, već na četirima kotačima. Odredište je u pravilu bila Hunjka, ponekad i Činovnička livada, dom Grafičar, pa čak i Vugrovec... a gastronomsku su stranu tih izleta činili komadi pohane pileline spremjeni u za to vrijeme tipičnu

metalnu posudu zlatne boje, uz salatu od paradajza i krastavaca ubranih u vrtu. Nikad nisam bio velik ljubitelj pohane pileline, no u kontekstu livada + dekica + pilelina, ti su se debelo spohani bataci, nadbataci i prsica dobro uklapali u izletničku sliku i ostali su mi u sjećanju kao obavezan dio izleta.

Prvi izleti: Komadići špeka u plastičnoj kutijici

Preskačem 15-ak godina i doskačem na svoj prvi samostalan planinarski izlet – bila je 1986., treća godina fakulteta. Kupio sam, ni sam ne znam zašto, u knjižari Mladinske knjige na Cvjetnom placu, trodijelnu planinarsku kartu Medvednice Zlatka Smerkea u plavom omotu. Predložih sestri da je iskušamo pa da se odvezemo autobusom do Donje Planine i potom prijedemo medvednički greben i spustimo se do Gornje Stubice. Pristala je... pa smo se, puni entuzijazma, nakon otprilike dva sata hoda od Gornje Planine, obreli – ne u Zagorju, već u Donjoj Planini! Pomirio sam se s činjenicom da samostalno snalaženje na karti ipak iziskuje malo više iskustva pa sljedećih godinu-dvije uglavnom nisam planinario samostalno, već s nešto iskusnijim planinarima.

A gastronomija tog prvog izleta?

U bijeloj, okrugloj posudi od tvrde plastike nalazili su se sitno narezani komadići špeka i uz njih opet paradajzi iz vlastitog vrtnog uzgoja. Ti su komadići špeka u toj istoj posudi duže vremena bili moj planinarski zaštitni znak i penjali su se sa mnom posvuda, od gora bliskih Zagrebu pa do Velebita, Orjena, alpskih vrhova, Fruške gore... ali paradajze sam sve češće zamjenjivao lukom, praćenim solju koju sam stavljao u kutijice od filmova (»jodirana Fuji ili Kodak sol«).

VANJA RADOVANOVIĆ

Priprema kobasica u Samoborskom gorju

Obrok na Velebitu

S Planinarskom sekcijom KSET-a: Pivo i kobasa

Već spomenutih godinu-dvije nakon neslavnog gubljenja po Medvednici planinario sam s Pijandurama, skupinom veselih studenata planinara iz Planinarske sekcije KSET-a. S ponosom sam nosio njihovu žutu majicu s objašnjenjem tog imena, a isto sam tako s veseljem usvojio neke (gastronomske) navike koje sam zadržao još dugo pošto sam izašao iz te sekcije i nastavio sa samostalnim planinarenjima... i, dapače, uglavnom ih se pridržavam još i danas, 35 godina poslije.

O čemu se radi?

Najbolje je to ilustrirati primjerom jednog od meni najdražih izleta iz te KSET-ovske faze, onim na Bitoraj početkom 1987. Plan izleta bio je pravi studentski – polazak brzim vlakom Učka koji je na putu iz Budimpešte za Rijeku stizao u Zagreb u najgore nedoba, u 3:18 po noći. Kako iz mog tadašnjeg doma pored Dotrčinske šume stići na Glavni kolodvor u to doba noći? Pa tako da se krene u grad zadnjim autobusom, nešto prije ponoći, a onda se lagano, korak po korak prošeće do željezničkoga kolodvora, a usput popije pivo na autobusnom kolodvoru, u tada čuvenoj »Gumici«. U vlaku se, naravno, nije spavalo, već pričalo, smijalo, pjevalo... sve do željezničke

stanice Vrata, gdje se u neko ranojutarnje nedoba izlazilo van... na hladan jutarnji zrak na kojem se »dimilo« iz usta i smrzavao se nos. Do Bitoraja smo stigli usprkos svemu, a na livadi ispod skloništa, na moje veliko iznenađenje, jedan od entuzijasta zapalio je vatricu. I svi su onda iz svojih ruksaka izvadili jegere i kranjske kobasice i dali se u potragu za štapovima, a ja sam zaključio da špek ipak nije odgovor na sva prehrambena pitanja već da prisutnost vatre iziskuje neke nove sadržaje u ruksaku.

Izlet je završio odlično, još jednim pivom (i još jednom novom navikom!) u Fužinama, a ja sam usvojio novostečena iskustva.

Izleti s ekipom iz Studentskoga esperantskoga kluba: Od enolončnice do propuštenog janjca

Skačem još koju godinu u budućnost, već je kraj 80-ih i vrlo sam aktivan u planinama, tada već s društvom iz Studentskoga esperantskoga kluba, s ljudima s kojima sam planinario sljedećih pet-šest godina, i to u velikoj većini slučajeva, kao vođa izleta. Bilo je to zlatno doba mog izletništva. Putovali smo studentski, koristeći fenomenalnih 70 % popusta na željezničke karte uz pomoć objave ovjerene žigom našega kluba, i to posvuda,

od Orjena do Karavanki, od slavonskih planina pa do Čičarije.

Gastronomskih se zgoda iz tog doba može naći na desetke, a prve dvije koje mi padaju na pamet jesu usvajanje magične riječi »enolončnica«, kojom je bio obojan mnogi izlet po slovenskim planinama, te pouka da se sa šnenoklama ne ide u planine. Zašto ne šnenokle? Zato što ih je nepraktično nositi, a ponekad i isure – kao recimo za našeg tadašnjeg izleta na Kopitnik.

Katkad smo se gostili, na primjer, fiš-paprikašem (u planinarskom domu na Dilju), a katkad smo, mojom greškom, propuštali pečenog janjca (u planinarskom domu Vratlo na Orjenu, kada sam zaboravio potvrditi naš dolazak pa nas domaćin nije »iznenadio« janjcem, iako je pukom slučajnošću ipak došao do doma pa smo ipak spavali u krevetima, a ne na livadama oko njega).

Sjećam se i nevjerojatnih dočeka na planinarskom putu po Bitovnji i Vranici, kada se naša grupa, mrtva umorna nakon šest sati prčenja svibanjskog snijega, našla u tadašnjem domu na Vranici i navalila u svojim sobama na konzerve, a zatim se četvrt sata poslije, nakon spuštanja u blagovaonicu, suočila s hrpom krmenadla i salate od kiselog zelja, kojima su nas odlučili počastiti domaći planinari. Takve se gozbe ne mogu (pa i ne smiju) odbiti, tako da smo jutro dočekali prepunih trbuha i jedva se »kotrljali« nizbrdo, prema Prokoškom jezeru.

Voćni obrok

Ajdovi žganci u domu na Kofcah u Sloveniji

Austrijske planinarske godine: Kad nestane graha...

Ponovno skačem, u 1994. sam godini... svojoj prvoj godini života u Beču. Tamo sam se našao stjecajem različitih okolnosti.

Naravno, moje su planinarske sklonosti u Austriji dobile nov poticaj – jer, kao i u Zagrebu, tamo je na planinarski izlet moguće otići i tramvajem, recimo brojem 60 za Rodaun, odakle se po zanimljivom grebenu moglo doći do meni najdražega planinarskog doma u neposrednoj bečkoj okolici, Kammersteinerhütte iznad Perchtoldsdorfa. A kad sam prvi put ušao u dom i poželio nešto pojesti, dočekao me je kulturni šok – na meniju nije bilo hrvatskoga planinarskog favorita, graha, ni s kobasicom ni bez nje, već je jedino što se moglo jesti žlicom bilo jelo meni tog trenutka nejasnog imena *Linsenknödel*. Naručio sam to čudo i suočio se s gustim *cušpajzom* od leće (to je valjda bilo prvi put u životu da sam jeo leću!) u koji je bio uvaljan tvrdi knedl od kruha. Tijekom svojih šest austrijskih životnih i planinarskih godina naučio sam voljeti dotičnu kombinaciju, no još mi je bilo draže nakon nje zasladiti se štrudlom od sira (sa sosom od vanilije!), također tipičnom austrijskom planinarskom slasticom.

Nisam tih godina planinario samo po Austriji već, stjecajem nekih drugih okolnosti, i po drugim zemljama – a moja me gastronomska sjećanja posebno vode na Kanarske otoke, kamo je grupicu svojih bečkih prijatelja, među kojima sam bio i ja, odvela Isabel, biologinja rodом s Tenerifea. Tjedan dana častili smo se u

gradovima i na planinama (uz tek poneki rijedak posjet plažama) mnogim tamošnjim specijalitetima. Jako me se dojmila jedna churrascharia, restoran u kojem se uz fiksnu cijenu jede sve što se stigne, i to ponajviše jela s roštilja. No možda mi je najdraža epizoda bila ona iz sela neobičnog imena Terror, u koje smo se spustili nakon nekoliko sati hoda mrtvi gladni i žedni, sa željom da sjednemo i odmorimo umorne noge, i jedemo, pijemo, jedemo, pijemo... i tako jako dugo.

Bilo je doba popodnevnog odmora i jedini otvoren lokal na koji smo naišli bio je prazan, uz tek jednog zbunjenog člana osoblja. Zaželjeli smo pojesti domaće jelo koje podsjeća na našu hobotnicu ispod peke i momak nas je odmah upozorio da će to malo potrajati, ali mi smo, poznavajući već španjolske običaje, rekli »nema veze« i naručili svatko po malo pivo i nekoliko tapasa. Momak je odjednom probljedio i počeo se ispričavati, a nama nešpanjolcima nije baš bilo jasno o čemu se radi dok nam cijelu storiju nisu prepričali Isabel i njezin brat, koji nam se pridružio toga dana: nas je tamo bilo desetero i svi smo htjeli piti pivo, a on je u lokalu imao samo devet piva! Bio je ljubazan i rekao da će odmah skočiti u trgovinu u susjedno selo i kupiti nekoliko kartona piva, a mi nek' mu do povratka pričujemo lokal. Tako je i bilo, bili smo strpljivi, čuvali lokal, a on

Piknik u Samoborskom gorju

Uz logorsku vatru

nas je nagradio odličnom hobotnicom, a i piva (više) nije nedostajalo.

U sljedećem nastavku: O lovu na usamljena zrna graha na Ravnoj gori; O novogodišnjem odojku koji se nije želio ispeći; Kako gastronomskim sredstvima namamiti djecu u planine; O legendarnoj polovici pečenog pileta u talijanskim Alpama; Gdje nema niti graha niti leće ima barem Frica; Umjesto klin-čorbe rajsnedla-enolončnica; O najmirisnijem planinarskom domu.

priredio: Vjekoslav Kramberger, Požega

Značke Zagorskog planinarskog puta

Svaka novost izaziva razmišljanja i raspravljanja, pa tako smo i nakon povratka s proljetnih izleta 1956. iz slovenskih planina živo razglabali pojavu Slovenske planinarske transverzale. Jasno, da smo o tome razgovarali i u PD »Ravna gora«. Pojavila se ideja o mogućnosti povezivanja planinarskim putem Križevaca i Krapine, preko Kalnika, Velikog Lubenjaka, Hama, Ivanšćice, Ravne Gore i Strahinjčice. Odbor Planinarskog društva »Ravna gora« smatrao je da je situacija potpuno zrela, da se takova ideja provede u djelo i već je u jesen 1956. sazvan sastanak predstavnika planinarskih

društava Križevaca, Ivanca, Krapine i Varaždina na Ivanšćici. (Lucijan Smokvina – Zagorski planinarski put. »Zagorski broj« Naše planine, br. 9-10. 1963.)

Ovim je sjećanjima započeo članak o Zagorskom planinarskom putu Lucijan Smokvina, jedan od najistaknutijih varaždinskih planinara, u Našim planinama, u broju posvećenom zagorskim planinarskim temama 1963. godine. Nakon inicijative više zagorskih planinara Zagorski planinarski put (ZPP) proveden je zaista u djelo i otvoren početkom svibnja 1958. godine. Jedna je od najstarijih hrvatskih planinarskih obilaznica koja neprekinuto postoji, uz naravno preinake, proširivanja itd. (od početnih 13, danas ukupno broji 27 kontrolnih točaka).

Planinarima koji nisu nikada planinarili u Hrvatskom zagorju možda je najbolje dočarao Zagorje dr. Ivo Veronek iz Samobora, pri predstavljanju Zagorskog planinarskog puta nakon otvorenja 1958. godine: *Od poznatog nam grada na podnožju Kalnika, Križevaca – pa sve unaokolo kroz Zagorje do zagrebačkog Sljemena, – prolazeći tim putem možemo vidjeti i upoznati čitav niz osobitosti, koje skupljene ka cvjetni vijenac označuju – Zagorje, zagorski kraj. Putovat ćemo planinskim stazama, putovima i cestama, – kroz mjesta, sela i zaseoke, – pokraj ruševina sredovječnih gradina i kraj nekadašnjih dvorova feudalne vlastele. Prolazit ćemo gorskim grebenima, preko polja i livade, kroz šume, vinograde i voćnjake. Proći ćemo ponegdje i pustim siromašnim krajem, ali većinom bogato napućenim predjelima, gdje kuca život u bujnom ritmu poljoprivrede ili industrijske djelatnosti. Taj put će nas provesti kraj osamljene kuće šumskog drvosječe ili rudara, ali i kroz vrevu poznatih zagorskih toplica. To je izvanredna panorama, u kojoj se kaleidoskopski redaju nizovi slika!* (Naše planine, br. 2, 1958.)

Idilu pomalo pjesnički opisanog Hrvatskog zagorja koje je dr. Veronek nazvao i »hrvatskom Švicom«, danas u najmodernije doba možemo ili zamisljati ili pokušati doživjeti na trasi ZPP-a. Priroda je uglavnom ostala ista, ali »hrvatska Švica« se uvelike promijenila. Red brda, red vinograda i raštrkanih sela, red šume, pa sve to začinjeno prirodnim i kulturno-povijesnim ljepotama kakvima Hrvatsko zagorje obiluje svakako su jamstvo za doživljaj onog nestalog zagorskog romantičnog duha kakvoga su doživljavali i opisivali stari planinari.

Prva Iskaznica Zagorskog planinarskog puta s nekoliko žigova kontrolnih točaka

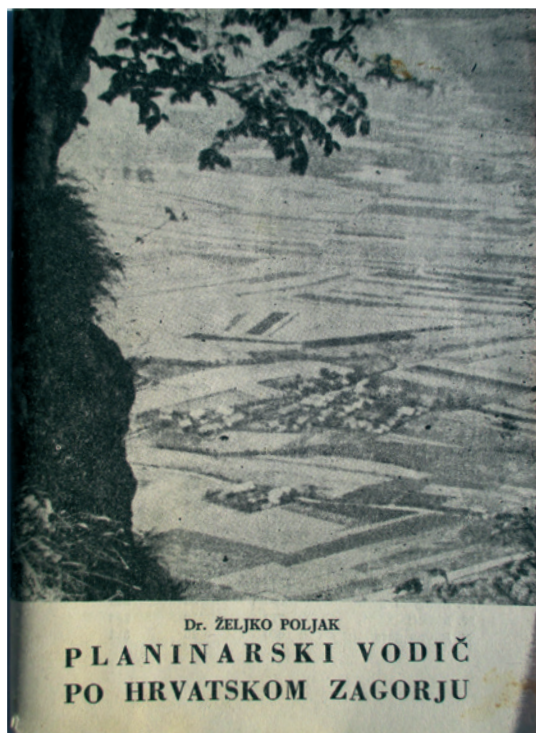

Zagorski planinarski put, svakako jednu od najpopularnijih hrvatskih planinarskih obilaznica prati od samog začetka značka kojoj je također i dizajn nepromijenjen. U nešto više od šezdeset godina djelovanja ZPP-a podijeljen je velik broj značaka uspješnim »transverzalcima« (do 1966. godine podijeljeno je čak 250 komada), a to je podrazumijevalo i više narudžbi značaka što je rezultiralo više različitih inačica, a koje se jasno razlikuju u obradi kod serijske proizvodnje. Mnogi će vidjevši značke ZPP-a u prilogu zaključiti da su sve jednake, no detalji na naličju značke, njenom sistemu kopčanja na poledini, govore upravo o dugom vremenskom djelovanju Zagorskog planinarskog puta.

Prve značke, emajlirane, na iglu ili na kopču u više varijanti izašle su iz Kasunove radionice u Zagrebu (karakterizira ih uvrnuta igla pri spoju), dok su novije narudžbe značaka pozlaćene i nešto drugačijeg emajla. Značka sa crveno emajliranim slovima ZP vjerojatno je probna i neusvojena varijanta značke Zagorskog planinarskog puta. ZPP je za razliku od današnjeg modernog, u početku imao vrlo jednostavan dnevnik obilaznice, pa u prilogu možemo vidjeti prvi dnevnik s nešto žigova, a koji se zapravo zvao Iskaznica Zagorskog planinarskog puta. Zanimljiva je opaska na stražnjoj strani koja upozorava da se ZPP može prijeći u roku 2 godine od izdavanja Iskaznice. Ubrzo nakon otvaranja zagorske obilaznice, 1960. godine, dr. Željko Poljak napisao je a PSH izdao »Planinarski vodič po Hrvatskom zagorju« koji je bio temeljni vodič po ZPP-u, ali i prvi cjeloviti planinarski vodič po ovoj sjeverozapadnoj hrvatskoj regiji.

Brigu o ZPP-u vodi Međudruštveni savjet ZPP-a koji je formalno smješten u Ivanec, a u koji je uključeno više planinarskih društava sjeverozapadne

Hrvatske i koji se kroz svoje savjete sastaju od 1956. godine, odnosno od samog začetka ideje o osnivanju Zagorskog planinarskog puta.

Dr. Željko Poljak: Planinarski vodič po Hrvatskom zagorju izdan 1960. godine

Miodrag Mijo Kovačević (1933 – 2021)

Dana 1. svibnja umro je u Podgorici, nakon prebojenja COVID-a 19, jedan od vodećih crnogorskih planinara i plodan suradnik našega časopisa Miodrag Mijo Kovačević (rođen 1933. u Kosovskoj Mitrovici). Većina od desetak njegovih putopisa, koje smo objavljivali do Domovinskog rata, bili su pionirski prikazi planinarski nepoznatih crnogorskih planina, koji su poticali naše planinare da ih posjećuju.

Planinarenjem se počeo baviti još kao gimnazijalac 1951. u PSD-u Javorak iz Nikšića. Po odlasku na studij prava u Beograd postaje član PSD-a Gučevo na Pravnom fakultetu, potom predsjednik PSD-a Planinka u Studentskom gradu i potpredsjednik Univerzitetskoga planinarskog odbora. Završio je tečaj za planinarske vodiče na Rajcu, zimski tečaj na Prokletijama i sudjelovao na dvama prvenstvima Srbije u planinarskoj orijentaciji. Nakon povratka u Crnu Goru bio je na više vodećih funkcija u gospodarstvu te u Republičkom sekretarijatu za unutrašnje poslove kao glavni inspektor, načelnik uprave za pogranične poslove i strance, komandant Posebne jedinice, osnivač i prvi komandant Specijalne antiterorističke jedinice te osnivač PSD-a Komovi, koji će sljedećih 15 godina organizirati brojne planinarske aktivnosti i biti najaktivniji u Crnoj Gori. Bio je svestran planinar i vodio više stotina različitih planinarskih akcija (izleta, pohoda, taborovanja, sletova, tečajeva,

markiranja staza, ekspedicija) te pohodio sve važnije planine na Balkanu. Vodio je ekipu koja je 1964. bila prva na državnom prvenstvu u planinarskoj orijentaciji, bio je sudionik avanturističko-alpinističke ekspedicije koja je prvi put osvojila kanjon Nevidio, sudionik ekspedicije PSD-a Komovi na Mont Blanc, predložio je i organizirao transverzalu Planinama Crne Gore – CT1, bio suosnivač PD-a Gorica, član PK-a »Visokogorci Crne Gore« itd. Od 1988. do 1990. bio je predsjednik Predsjedništva Planinarskog saveza Crne Gore. Pamtim ga i zahvalni smo mu za poticanje prijateljskih crnogorsko-hrvatskih planinarskih veza.

Željko Poljak

NOVA IZDANJA

Zehrudin Isaković: Planine Bosne i Hercegovine

Nadnaslov ovoga vodiča je »Multimedijalni vodič«, a podnaslov »50 izabranih izleta«. Izdavač je Advantis Konsalting, 78000 Banja Luka, Ulica krajiških brigada 113. Tiskan je 2020. godine, ima 280 str. na papiru za umjetni tisak, polutvrde korice, format 21 × 13 cm, a teži 500 grama. Glavna su mu vrijednost obilje vrlo lijepih fotografija, tako da ga se s užitkom prelistava. Obuhvaća sve važne planine u državi i za svaku nudi jedan uspon.

Originalnost su nadnaslov, naslov i podnaslov svakog uspona, pa tako npr. za Dinaru: »Moćna planina iznad Livanjskog polja, Sajkovići – Troglav (1913 m) – Strmi uspon stazom 'Mery'«. Opis uspona na Dinaru popraćen je zemljovidom u atlasu na kraju vodiča (koji ima 50 stranica), a ilustriran je s pet fotografija i grafičkim prikazom uspona. Bilo bi dobro da se u sljedećem izdanju, po mogućnosti, prema starom planinarskom pravilu, ponudi i »povratak s vrha drugim putem«.

Željko Poljak

U Đurđevcu održani Dani hrvatskih planinara

U Đurđevcu su 12. i 13. lipnja održani Dani hrvatskih planinara, središnja godišnja manifestacija hrvatskih planinara. Organizirali su je Hrvatski planinarski savez i PD Borik iz Đurđevca s Gradom Đurđevcem i Turističkom zajednicom grada Đurđevca. Đurđevački planinari u dva dana planinarskoj su javnosti predstavili zanimljive krajolike i sadržaje na Bilogori, Đurđevačkim pijescima, u park šumi Borik i u samom Đurđevcu.

Nakon registracije sudionika i uvodnih pozdrava kod Staroga grada Đurđevca u subotu 12. lipnja planinari su se uputili na organizirane izlete po okolici Đurđevca. Izlete su vodili članovi PD-a Borik, a za sigurnost su brinuli članovi HGSS Stanice Koprivnica. Planinare su na obilasku Bilogore pratili domaći glazbenici iz glazbenog sastava Dravski pajdaši, koji su podigli atmosferu i uz pjesmu potaknuli da se planinari zadrže i uživaju na više atraktivnih mjesta duž puta. U park šumi Borik nadomak Đurđevca bio je priređen zajednički ručak za sve sudionike. Drugoga dana ponovno su bili organizirani zanimljivi izleti po najzanimljivijim putovima i terenima oko Đurđevca.

ALAN ČAPLAR

Polazak planinara prema Boriku

Na Danima hrvatskih planinara okupili su se planinari iz svih krajeva Hrvatske, od Osijeka i Rijeke do Mljet. Osim domaćih planinara, najbrojniji su bili planinari iz Osijeka, Varaždina, Bjelovara, Koprivnice, Konjščine, Belca, Čakovca i Murskog Središća. Ovo je ujedno bilo i prvo veće planinarsko okupljanje nakon poboljšanja epidemiološke situacije, a održano je uz primjenu odgovarajućih epidemioloških mjera, sukladno pribavljenom odobrenju nadležnog

ALAN ČAPLAR

ALAN ČAPLAR

Obilazak trim staze kod Đurđevca

županijskog stožera. Dopredsjednica HPS-a Jadranka Čoklica i predsjednik PD-a Borik iz Đurđevca Đuro Petrović u pozdravnom obraćanju okupljenim planinarima istaknuli su također kako je ovo prvi puta da se ovakav skup organizira u ovom dijelu Podravine. Planinarima su se također obratili potpredsjednik Gradskog vijeća Đurđevca Matija Bažulić te zamjenik župana Koprivničko-križevačke županije Ratimir Ljubić.

Pješačke i planinarske mogućnosti u okolici Đurđevca detaljnije su predstavljene člankom u časopisu Hrvatski planinar 5/2021 (str. 239). Planinarsko društvo Borik poziva zainteresirana planinarska društva da ponovno dođu u lijepi đurđevački kraj te iskoriste brojne zanimljivosti za svoje izlete.

Iduće godine Dani hrvatskih planinara održat će se na Mrkvištu na Velebitu, a domaćin je PD Zavižan iz Senja.

Alan Čaplar

ALAN ČAPLAR

Druženje kod mlina-vodenice Sveta Ana

Svečano predstavljena monografija HPD-a Bršljan-Jankovac povodom 125. obljetnice osječkog planinarstva

U četvrtak, 27. svibnja, u Osijeku je svečano predstavljena monografija HPD-a Bršljan-Jankovac. Knjiga je pripremljena u povodu 125. obljetnice planinarstva u Osijeku i 95. obljetnice formiranja PD-a Jankovac, a u njoj je korištena brižljivo prikupljena povijesna građa pohranjena u Muzeju Slavonije, arhivu Društva i osobnim zbirkama planinara, od kojih je osobito važna ostavština prvog predsjednika dr. Kamila Firingera. Korišteni su također i tekstovi iz časopisa Hrvatski planinar.

Predstavljanje knjige održano je u konferencijskoj dvorani Stare pekare u osječkoj Tvrdi. Okupljenim planinarima uvodno se obratila predsjednica HPD-a Bršljan-Jankovac Jasminka Pavlov, a zatim recenzenti Marijan Berkec i Vesna Prašnikar te glavna urednica Valentina Bušić. Svečanom predstavljanju nazočili su glavni tajnik HPS-a Alan Čaplar te predstavnici prijateljskih planinarskih društava iz Slavonije. Zbog velikog zanimanja članova, predstavljanje se održalo u dva dijela. Tako su svi zainteresirani mogli poslušati kratku prezentaciju uredništva te nabaviti svoj primjerak knjige. Predstavljanje knjige bilo je planirano u 2020., kad su se navršile obljetnice koje su bile povod za izdavanje knjige, ali je proslava obljetnice bila odgođena do poboljšanja epidemioloških okolnosti.

Monografija ima veliku vrijednost jer prati 125 godina razvoja Društva, ali i planinarstva na području Slavonije, a jedan cijeli odlomak knjige prati i razvoj planinarskog doma Jankovac, od njegove izgradnje pa sve do današnjih dana. Posebno je brižljivo sabrana i

Svečano predstavljanje knjige u Osijeku

obrađena vrijedna arhivska građa, a mnogi dokumenti i fotografije objavljeni su prvi put. U posebnim poglavljima predstavljene su društvene sekcije i njihovi rezultati te organizacijsko planinarsko djelovanje istaknutih članova HPD-a Bršljan-Jankovac. Na kraju knjige preneseni su izabrani članci članova Društva iz Hrvatskog planinara i drugih izvora. Knjiga sadrži obilje dokumenata, fotografija i podataka te će biti zanimljiva ne samo članovima Društva, nego i svima drugima. Listajući monografiju, koja prati razvoj Društva od kraja 19. stoljeća pa sve do danas, osjećamo neizmjernu zahvalnost prema svim prethodnicima koji su pridonijeli radu Društva i promovirali ljubav prema planinarenju, kao i prema članovima koji tu ljubav njeguju i danas te je prenose na nove naraštaje.

Vrijedi naglasiti da je riječ o dosad najvećoj i najopsežnijoj knjizi o planinarstvu u Slavoniji te da je ona osobito važna jer na temelju sačuvane arhivske građe i autentičnih zapisa na uzoran način svjedoči o

stalnom rastu i razvoju osječkoga planinarstva i postignutim rezultatima od početaka do danas.

Knjiga se može nabaviti za 150 kuna u HPD-u Bršljan-Jankovac u Osijeku, e-mail: jankovac@jankovac.hr.
Tihomira Klobučar

Pohod Podunavskim pješačkim putom Aljmaš – Erdut

Pohod pod nazivom »Podunavski pješački put« organizira se od 2000. godine i privlači sve veći broj planinara i ljubitelja prirode. Organizator je PD Zanatlija iz Osijeka, a hoda se od Aljmaša do Erduta. Obilazak Podunavskoga pješačkog puta uvijek se upriličuje u povodu Dana planeta Zemlje, koji se obilježava 22. travnja.

Ove je godine održan 25. travnja, dan nakon svečanog otvorenja Baranjske planinarske obilaznice.

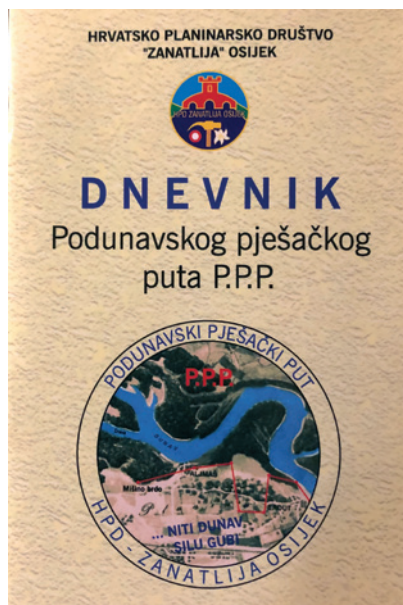
Pohod je započeo u 10:30 sati, nakon mise u mjesnoj crkvi u Aljmašu. Put od Aljmaša do Erduta dug je 12 kilometara i prelazi se za tri i pol sata. Na putu je mnogo znamenitosti koje čine taj kraj zanimljivim, a pogotovo onima koji su ovdje prvi put.

Duž cijelog su puta uz poučne ploče postavljeni i panoi s porukama ispisanim Brailleovim pismom za slijepe. Na putu je i više prekrasnih vidikovaca, izrađenih od punog drva, uz financijsku pomoć Europske unije.

Za ravničarsku Slavoniju spomena je vrijedno brdo poznato pod imenom Mišino brdo. Dotiče ga cesta koja vodi iz Osijeka u Aljmaš. Krajolik ispunjavaju brojni vinogradi i voćnjaci te topolove šume.

Predstavljanje knjige HPD-a Bršljan-Jankovac

Osjeća se blizina Kopačkog rita i ušća Drave u Dunav, a vidici s Mišino brda za lijepa vremena sežu unedogled. S najviše točke PPP-a otvara se vidik na oba kraka velikoga dunavskog zavoja, na rijeku kod Aljmaša i Dalja.

Aljmaš zovu »oazom mira«. Mnogo je vikendica, a uz Dunav bezbroj ribiča. Aljmaš je poznat i po svetištu Gospe od Utočišta, koje već 300 godina na Veliku Gospu pohode hodočasnici iz istočne Slavonije.

Erdut je malo mjesto sa strmom uzvisinom i tvrđavom. Iz priča domaćina saznali smo da je Erdut u prošlosti imao važan strateški položaj zbog kontrole plovidbe Dunavom. Poznati Erdutski vinogradi danas održavaju hvaljevrijedan muzej o tehnologiji prerade grožđa, u kojem je izložena najveća vinska bačva na svijetu, izrađena od najbolje slavonske hrastovine. Registrirana je i u Guinnessovoj knjizi rekorda. Stara kula u Erdutu prekrasan je vidikovac.

U kuli je organizirana podjela zahvalnica i priznanja za sudjelovanje u pet pohoda. Domaćin je organizirao i prigodnu ponudu jela i pića, idealnu za predah umornih planinara. Na kraju pohoda svim prisutnima obratili su se predsjednik PD-a Zanatlija Vladimir Pavičić te dopredsjednica HPS-a Jadranka Čoklica.

Na pohodu su se okupili mnogi planinari iz cijele Hrvatske, što je s oduševljenjem prihvaćeno jer su veća planinarska okupljanja u proteklih godinu i pol dana svima nedostajala.

Jadranka Čoklica

Skupština Europske unije planinarskih asocijacija

U subotu, 5. lipnja 2021., održana je godišnja skupština Europske unije planinarskih asocijacija (EUMA), koju čine nacionalni planinarski savezi europskih zemalja. Umjesto u Pragu, u Češkoj, kako je izvorno bilo planirano, zbog epidemioloških razloga skupština je održana elektronički, putem aplikacije za videokonferencije.

Na sastanku su iznesena i prihvaćena izvješća o radu u razdoblju od posljednje skupštine te su doneseni plan rada i financijski plan za sljedećih godinu dana. Nakon rasprave doneseni su zaključci o provedenim i daljnjim aktivnostima u zastupanju zajedničkih ciljeva planinarskih asocijacija pred tijelima EU-a, u koja je EUMA uključena putem više

radnih skupina povezanih s planinarstvom, planinama, sportom, turizmom i zaštitom okoliša. U proteklih godinu dana vodstvo EUMA-e održalo je o temama od interesa za europske planinare niz sastanka s visokim dužnosnicima EU-a, među kojima je osobito važnim i uspješnim ocijenjen sastanak s potpredsjednicom Europske komisije Dubravkom Šuicom. EUMA je posebno aktivna na polju zaštite planinske prirode te je putem javne rasprave sudjelovala u donošenju Strategije EU-a za očuvanje šuma. Radne skupine za putove i objekte analizirale su status i stanje planinarske infrastrukture te predstavile rezultate svoga istraživanja. Na temelju podataka koje su prikupile članice EUMA-e, utvrđeno je da u Europi postoji oko 1.500.000 kilometara planinarskih putova koje održavaju i uređuju planinarske udruge. Obradeno je i na web-stranicu EUMA-e upisano ukupno 1568 planinarskih objekata, od kojih 155 u Hrvatskoj.

Uz ostalo, raspravljalo se i o provedbi započetih i budućih EU projekata, radu središnjeg ureda EUMA-e u Bruxellesu, kao i o načinu organiziranja i provedbi aktivnosti nakon prestanka ograničenja putovanja zbog pandemije bolesti Covid-19. U sljedećem razdoblju osnaživat će se veze s Europskom pješačkom asocijacijom (ERA), krovnom organizacijom za zaštitu i održiv razvoj Alpa (CIPRA) i Klubom alpskog luka (CAA).

Na sjednici Skupštine sudjelovalo je 48 sudionika, od kojih 28 s pravom glasa. Vodio ju je predsjednik EUMA-e Roland Stierle. Na sastanku je sudjelovao i predsjednik UIAA-e Peter Muir. Hrvatski planinarski savez predstavljao je glavni tajnik Alan Čaplar.

HPS je jedan od osnivača EUMA-a i njezin punopravni član od formiranja te krovne europske planinarske asocijacije.

Alan Čaplar

Dodijeljeno 5000. priznanje Hrvatske planinarske obilaznice

Krajem lipnja Hrvatski planinarski savez izdao je 5000. priznanje za obilazak Hrvatske planinarske obilaznice. Pettisucito izdano priznanje je posebno priznanje HPO-a koje je za obilazak 100 kontrolnih točaka primio Dejan Car, član HPD-a Garjevica iz Čazme.

Hrvatska planinarska obilaznica (HPO) najpopularnija je planinarska obilaznica u Hrvatskoj. Obilaznica ima 154 kontrolne točke, koje su grupirane u 20 područja. Posjet kontrolnim točkama dokazuje se otiskom žigova u dnevniku HPO-a ili fotografijama. Kontrolne točke HPO-a su najatraktivniji hrvatski vrhovi, a jedine kontrolne točke koje nisu vrhovi su Alpinistička zbirka u Zavičajnom muzeju u Ogulinu te

Horvatove stube na Medvednici. Namjera Hrvatskog planinarskog saveza kod osnivanja obilaznice nije bila samo dovesti što više ljudi na zanimljive vrhove nego ih uputiti da ljepote hrvatskih planina upoznaju sustavno, ciljano i osmišljeno. Visok broj izdanih priznanja potvrđuje da je upravo obilazak HPO-a idealan način za temeljito i sustavno upoznavanje hrvatskih planina i njihovih najatraktivnijih vrhova. Planinari koji dovrše obilazak i steknu visoka priznanja HPO-a u pravilu su ponajbolji poznavatelji planinskih ljepota Hrvatske.

Planinarima koji ispune odgovarajuće uvjete Hrvatski planinarski savez dodjeljuje odgovarajuća priznanja. HPO ima šest stupnjeva priznanja: brončani, srebrni i zlatni znak te posebno, visoko i najviše priznanje. Imena više od 1500 nositelja priznanja HPO-a dostupna su na web stranici HPS-a.

Hrvatsku planinarsku obilaznicu priredila je Komisija za planinarske putove HPS-a, a otvorena je 14. svibnja 2000. prigodom obilježavanja 125. obljetnice planinarstva u Hrvatskoj. Dosad je tiskano 11 izdanja dnevnika HPO-a, ukupno više od 13.000 primjeraka. Kao dopuna tiskanom Dnevniku HPO-a, u suradnji s Geodetskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu na web stranici hpo.hps.hr uspostavljen je digitalni dnevnik HPO-a. HPS je također 2010. izdao i planinarski vodič »Hrvatska planinarska obilaznica« s opisima pristupa svim kontrolnim točkama HPO-a.

Najveće zasluge za redovito funkcioniranje Hrvatske planinarske obilaznice u proteklih 21 godinu imaju administratori HPO-a Zdenko Kristijan, Bernard Margitić, Ronald Schreiner te Marijana Žnidarec. Dakako, nezamjenjivu ulogu imaju i brojni markacisti organizirani u planinarskim udrugama članicama HPS-a koji su uređivanjem pristupnih putova, kontrolnih točaka i planinarskih objekata svim zainteresiranima omogućili siguran i ugodan obilazak hrvatskih planina.

Čestitamo svim planinarima koji su stekli priznanja HPO-a te svim obilaznicima HPO-a želimo mnogo uspješnih uspona u hrvatskim planinama.

Alan Čaplar

Poziv na javnu raspravu o nacrtu Deklaracije o zaštiti i očuvanju hrvatskih planina

Izvršni odbor HPS-a otvorio je 23. lipnja javnu raspravu o nacrtu Deklaracije o zaštiti i očuvanju hrvatskih planina te poziva planinarske udruge članice HPS-a na sudjelovanje u javnoj raspravi odnosno iznošenje mišljenja i prijedloga. Riječ je o programskom dokumentu kojemu je cilj kroz širu raspravu i usuglašavanje unutar planinarske udruge utvrditi načela, opredjeljenja i smjernice za djelovanje u zaštiti planinske prirode, a ujedno istaknuti povijesnu i sadašnju ulogu planinarske udruge i planinara u zaštiti prirode. Inicijalni tekst Deklaracije priredila je Komisija za zaštitu prirode HPS-a, koristeći niz izvora i dokumentata kojima se uređuju uloge i zadaće u zaštiti prirode. Putem javne rasprave Komisija za zaštitu prirode želi planinarske udruge dodatno senzibilizirati na promišljanje te uključiti u utvrđivanje zajedničkih ciljeva i zadaća planinarske udruge u zaštiti planinske prirode.

Javna rasprava o nacrtu Deklaracije otvorena je do 31. kolovoza 2021. Mišljenja i prijedloge prikuplja Komisija za zaštitu prirode HPS-a, putem elektroničke adrese zastita.prirode@hps.hr. Nakon javne rasprave i pribavljanja mišljenja i prijedloga planinarskih udruga Komisija za zaštitu prirode i Izvršni odbor HPS-a utvrdit će konačan tekst prijedloga Deklaracije te ga predložiti na usvajanje Skupštini HPS-a.

Nacrt Deklaracije o zaštiti i očuvanju hrvatskih planina dostupan je na web stranici HPS-a, www.hps.hr.

Alan Čaplar

Šuma na sjevernom Velebitu

IGLU ŠPORT

